

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 3, June 2021

www.historystudies.net

NIHAT ERİM'İN DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ BAZI FAALİYETLERİNE YÖNELİK MUHALEFETİ (1950-1954)

*Nihat Erim's Opposition to Some Activity of The Democratic Party Government
(1950-1954)*

Öğr. Gör. Dr. İsmail Karataş

Alaaddin Keykubat Üniversitesi

israfil.karatas@alanya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4940-9344

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 25.01.2021

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 20.04.2021

DOI Number : 10.9737/hist.2021.1018

Atıf – Citation:

İsmail Karataş, "Nihat Erim'in Demokrat Parti İktidarının Bazı Faaliyetlerine Yönelik Muhalefeti (1950-1954)", *History Studies*, 13/3, June 2021, s. 901-926.

NİHAT ERİM'İN DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ BAZI FAALİYETLERİNE YÖNELİK MUHALEFETİ (1950-1954)¹

*Nihat Erim's Opposition to Some Activity of The Democratic Party Government
(1950-1954)*

Öğr. Gör. Dr. İsrail Karataş

Öz

1950 Genel Seçimleri, CHP yöneticileri için beklenmedik bir şekilde sonuçlanmıştır. Özellikle CHP'nin seçimleri kazanması durumunda başbakanlık koltuğuna oturması beklenen Nihat Erim için şok etkisi yaratmıştır. Hayal kırıklığına uğrayan Erim, 1950 Seçimlerinin sonuçlarını bir "kaza" olarak görmüş ve "milletin DP tarafından 1950'ye kadar geçen zaman içinde aldatıldığı", "14 Mayıs'ta milletin aldanma duygusuna kapılarak DP'yi iktidara getirdiği" tezini savunmaya başlamıştır. 1946-1950 yılları arasında uzlaşmacı bir siyasi portre çizmiş olan Erim, halka gerçekleri anlatmak ve göstermek adına dört yıl boyunca DP iktidarına yönelik uzlaşmaz ve amansız bir muhalefet politikası yürütmüştür. CHP Genel Başkanı İnönü'den aldığı örtülü destekle ve Ulus Gazetesi'nin başında olmanın verdiği avantajlarla sert muhalefetini, CHP'nin genel politikası haline getirmiştir. Eleştirilerinin odak noktası, rejimin geleceği ile ilgili konulardır. Muhalefeteyken demokratik ilerlemeyi hızlandıracağı sözünü veren DP, iktidara geldikten sonra sözünü unutarak tam tersi bir politika izlemeye başlamıştır. Erim tarafından, DP'nin gerçek amacının diktatörlük kurmak olduğu seçmene anlatılmasına rağmen; 1954 Genel Seçimlerinde seçmen yine DP'yi tercih etmiştir. Erim'in 1954 Seçimlerini, önceki seçimlerin aksine, olgunlukla karşılayıp kabullendiği ve sert muhalefet metodunu değiştirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nihat Erim, Adnan Menderes, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Muhalefet.

Abstract

The 1950 General Elections resulted unexpectedly for RPP administrators. It had a shocking effect especially for Nihat Erim, who was expected to be prime minister in case the RPP wins the elections. Erim was disappointed and he considered the results of the 1950 elections as an "accident" and started to defend the thesis that "the nation was deceived by the DP until 1950," "on May 14th, the nation got the feeling of deceit and brought the DP to power". Erim, who had drawn a conciliatory political portrait between 1946 and 1950, pursued an uncompromising and ruthless opposition policy towards the DP government for four years to tell and show the truth to the public. With the covert support he received from RPP Chairman İnönü and the advantages of being the head of Ulus Newspaper, he turned his harsh opposition into the general policy of the RPP. The focus of his criticism was on issues related to the future of the regime. The DP, which promised to accelerate the democratic progress while in opposition, forgot its promise after coming to power and started to follow an opposite policy. Although it was explained by Erim to the voters that the real purpose of DP is to establish a dictatorship; in the 1954 General Elections, the voters again preferred DP. Unlike the previous elections, Erim accepted the result of 1954 Elections with maturity and changed his harsh opposition method.

Keywords: Nihat Erim, Adnan Menderes, Republican People's Party, Democratic Party, Opposition.

¹ Bu çalışma, yazarın 2020 yılında Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı "İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

12 Mart askeri rejiminin ilk başbakanlarından Prof. Dr. Nihat Erim, yakın dönem Türk siyasi tarihine derin etkiler bırakmıştır.² 1942 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile tanışan Erim, genç yaşına rağmen sahip olduğu kariyeri, kültürü ve yeteneği sayesinde İnönü'nün ilgisini çekmiştir.³ İnönü, çok partili sisteme geçiş döneminde O'nun Kocaeli'nden CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) milletvekili seçilmesini sağlayarak⁴ bu tarihten itibaren uzun süre yanından ayırmamıştır.⁵ Erim ise, çok partili sisteme geçiş sırasında zorluklarla karşılaşan İnönü'ye fikir arkadaşlığı yaparak yardımcı olmaya çalışmıştır.⁶ Buna karşın İnönü'yü "bir siyasi mektep" olarak gören Erim de ondan istifade etmeye çalışmıştır.⁷ Bilgi birikimi ve yeteneklerinin yanı sıra İnönü'nün de desteğiyle siyasette kısa sürede yıldızı parlamış ve 36 yaşında bayındırlık bakanı,⁸ 37 yaşında ise başbakan yardımcısı olmuştur.⁹

Nihat Erim'in, çok partili düzene geçiş sürecinde genel olarak demokrasi lehinde ön saflarda mücadele verdiği söylenebilir. Gerginleşen partiler arası ilişkileri yumuşatmak için 12 Temmuz 1947 Beyannamesi'nin hazırlanmasında aktif rol üstlenmiştir.¹⁰ 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün artık partisini bırakıp tarafsız bir cumhurbaşkanı olması gerektiği görüşünü savunarak demokratik bir duruş sergilemiştir. 1924 Anayasası'nın çoğunlukçu bir anayasa olduğunu düşünen Erim, anayasada birtakım değişiklikler yapılarak çok partili düzene uygun hale getirilmesini talep etmiştir. Anayasada cumhurbaşkanının tarafsız olmasının yanı sıra yetkilerinin ve süresinin artırılmasını, çift meclis sistemine geçilmesini istemiştir.¹¹ Bunun yanı sıra Nihat Erim'in, kendi partisinden demokratikleşmesi için de çaba gösterdiği görülmektedir. Recep Peker Hükümeti'nin (7 Ağustos 1946- 10 Eylül 1947) aksine¹² çok partili düzenden yana olan 35'ler Grubu'nun liderliğini yapmıştır.¹³ Recep Peker Hükümeti'nin yerine ılımlı kişilerden oluşan Birinci Hasan Saka Hükümeti'nin (10 Eylül 1947-10 Haziran 1948) kurulması özellikle muhalif çevrelerde 35'ler Grubu'nun bir başarısı olarak görülmüştür.¹⁴ 35'ler Grubu'ndan sadece 2 kişi bu kabineye girmiş¹⁵ olsa da Nihat Erim ve arkadaşları Saka Hükümeti'ni destekleme kararı

² Nihat Erim'in hayatı ve siyasi faaliyetleri için bkz. İsrail Karataş, *İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020, s. 1-957.

³ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964*, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 262-263; Karataş a.g.t., s. 15.

⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 58.

⁵ 1945 yılından itibaren Nihat Erim ile çok yakın bir fikir arkadaşlığı kuran Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, 1955-1964 yılları haricinde arasının çok iyi olduğu, özellikle de 1945-1955 arası dönemdeki iyi ilişkilerinin apayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Karataş, a.g.t., s. 845, 848-849.

⁶ Aydemir, a.g.e., s. 464; Karataş, a.g.t., s. 29.

⁷ Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, C. I, Yay. Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 75.

⁸ "Kabine Kuruldu ve İlk Toplantısını Yaptı", *Hürriyet*, 11 Haziran 1948.

⁹ "B. Günaltay Dün Kabinesini Kurdu", *Ulus*, 17 Ocak 1949.

¹⁰ Erim, a.g.e., s. 568.

¹¹ Nihat Erim, "Anayasa Meselemiz VI", *Ulus*, 24 Temmuz 1947; Nihat Erim, "Anayasa Meselemiz V", *Ulus*, 25 Temmuz 1947.

¹² "İç Politikada Mühim Değişikliklere Doğru", *Vatan*, 24 Ağustos 1947.

¹³ Erim, a.g.e., s. 176, 307; Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s. 123. Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, Nihat Erim'in 35'ler Grubu'ndaki faaliyetleri ile, tek parti ruhunun yok olmasında hizmetlerde bulunduğunu kaydetmiştir. Ahmet Emin Yalman, "Hazin Bir Akıbet", *Vatan*, 8 Mayıs 1953.

¹⁴ "Hasan Saka Yeni Kabineyi Kurmaya Memur Teşkil Edildi", *Vatan*, 10 Eylül 1947; Erim 2005, s. 187. Nihat Erim, Recep Peker'i totaliter bir zihniyete sahip olmakla suçluyordu. Nihat Erim, "Bay Peker ve Meselesi II", *Ulus*, 5 Aralık 1947.

¹⁵ Yeni kabineye 35'lerden sadece Kasım Gülek ve Nedim Gündüzalp alınmıştır. "Yeni Bakanlar Kurulu İlk Toplantısını Bu Sabah Yapıyor", *Akşam*, 11 Eylül 1947.

alarak parti içindeki aşırılarına karşı çok partili düzenin bir an önce yerleşmesi amacıyla faaliyetlerini hızlandırmıştır.¹⁶

CHP'nin 7. Kurultayı'nda (17 Kasım-4 Aralık 1947) "tek parti ruhunu" halen sürdürmek isteyen aşırılarına karşı 35'ler Grubu'nun lideri olarak büyük mücadele vermiş ve partisinin büyük oranda demokratikleşmesinde katkıları olmuştur.¹⁷

Öte yandan Nihat Erim, 1946-1950 yılları arasında İnönü'nün direktifleri ile partiler arasında ara bulucu rolünü üstlenmiş ve iyi ilişkilerin kurulmasında aktif rol oynamıştır. Erim'in kaydettiği günlüklerine bakarak kendisinin bu dönemde genel itibariyle çok partili düzeninin sağlanması adına partiler arası iş birliği ve uzlaşmadan yana olduğu ifade edilebilir.¹⁸ Zira demokrasinin iyi işleyebilmesini de iktidar ile muhalefetin iyi geçinmesine bağlıyordu.¹⁹

Zaman zaman muhalefet ile ilişkilerin gerginleştiği dönemlerde demokrasi mücadelesinde asla geri dönmeyeceğinin mesajını veriyordu.²⁰ Bütün engellemelere ve zorluklara rağmen tek başlarına kalsalar dahi CHP olarak demokrasi davasını başarıya ulaştıracaklarını vurguluyordu.²¹ Diğer yandan demokrasinin yerleşmesinde de muhalefete de bir takım görevler düştüğünü belirterek bunu sık sık hatırlatıyordu.²² Nihat Erim'in, dolayısıyla CHP'nin demokrasiyi yerleştirmeye çalıştığının en güzel kanıtı demokratik koşullarda serbest seçimlerin yapılmasını mümkün kılan 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı milletvekili seçim kanunudur. Böylece seçimler; eşit ve gizli oy, açık sayım, tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılacaktır.²³ Bu seçim kanununun hazırlanmasında Şemsettin Günaltay Hükümeti'nin (16 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950) Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in payı çok büyüktü.²⁴ Yeni seçim kanun tasarısını komisyonlarda ve TBMM'de hükümet adına Nihat Erim savunmuştu.²⁵ 10 Ocak 1950 tarihli komisyon görüşmelerinde bazı muhalif milletvekilleri çoğunluk seçim sistemi yerine, nispi temsil sisteminin kabul edilmesini istemişlerdi. Burada Erim, demokratik kişiliğinden taviz vererek çoğunluk seçim sistemini savunmuştur.²⁶ Özellikle DP'nin (Demokrat Parti) nispi temsile yakın olmasına rağmen seçimleri kendilerinin kazanacağına inan Erim, nispi temsille TBMM'de kuvvetli olmanın mümkün olmadığını bildiği için çoğunluk seçim sisteminde ısrarcı olmuştur.²⁷ Fakat bu seçim sistemiyle yapılan 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP, büyük bir mağlubiyet almıştır. Çoğunluk seçim sistemi sayesinde rakiplerine büyük fark atarak seçimleri kazanan DP

¹⁶ Erim, *a.g.e.*, s. 197; Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Amlar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 339; Karataş, *a.g.t.*, s. 190-191.

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Karataş, *a.g.t.*, s. 192-210. 17 Kasım-4 Aralık 1947 tarihleri arasında yapılan bu kurultaya "Demokratikleşme Kurultayı" adı verilmiştir. Özellikle parti tüzüğünde yapılan değişikliklerle parti içinde birtakım demokratikleşmeler kaydedilmiştir. Süleyman Güngör, *Muhalefette CHP*, Alternatif Yayınları, Ankara, 2004, s. 33-34.

¹⁸ Hilmi Uran, *Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 430; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 66; Ahmet Emin Yalman, "Hazin Bir Akıbet", *Vatan*, 8 Mayıs 1953; Erim, *a.g.e.*, s. 36-447.

¹⁹ Esmâ Torun Çelik, "Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'in Türk Siyasi Hayatına Etkileri", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli, 2015, s. 2022.

²⁰ Nihat Erim, "İnönü ve Evlatları", *Ulus*, 20 Mayıs 1946; Nihat Erim, "Onlar Söylesinler Biz Yürüyelim Arkadaşlar", *Ulus*, 15 Eylül 1946; Nihat Erim, "Dünyanın Gidişi ve Bizim Yolumuz", *Ulus*, 25 Ağustos 1947; "Prof. Nihat Erim ile Bir Konuşma", *Vatan*, 22 Ekim 1947;

²¹ "Nihat Erim'in Aydın Nutku", *Ulus*, 13 Temmuz 1949; "Nihat Erim Aydın'da Bir Konuşma Yaptı", *Hürriyet*, 14 Temmuz 1949.

²² Nihat Erim, "Muhalefet Vazifesini Anlamalı", *Ulus*, 11 Kasım 1946.

²³ Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999*, Tesav Yay., Ankara, 2002, s. 23; *T.C. Resmî Gazete*, 21 Şubat 1950, Sayı:7438.

²⁴ Uran, *a.g.e.*, s. 444; Erim, *a.g.e.*, s. 398.

²⁵ "Mecliste Seçim Kanunu Müzakeresi", *Vatan*, 8 Şubat 1950; Barutçu, *a.g.e.*, s. 387.

²⁶ "Seçim Kanunu Komisyonunda", *Vatan*, 11 Ocak 1950.

²⁷ Nihat Erim'e göre, demokratikleşme sürecinde başta anayasa değişiklikleri olmak üzere daha yapılacak birçok iş vardı. Bunları ancak TBMM'deki sağlam bir çoğunlukla gerçekleştirmek mümkün olacaktı. Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 25.

ile (% 53,35) ikinci parti olan CHP'nin aldığı yüzdelik oy oranları (%39,78) birbirine yakın olmasına rağmen DP, 408 milletvekili, CHP 69 milletvekili çıkartabilmiştir.²⁸ Seçim kanununun hazırlanmasında büyük katkıları olan ve çoğunluk sisteminin kabul edilmesini sağlayan Erim de milletvekili seçilememiştir.²⁹ Çoğunluk seçim sisteminin kabul edilmesini sağlamasından dolayı Nihat Erim, partisi içinde çok eleştirilmiş, hatta "hezimetin başlıca sorumlusu" olarak görülmüştür.³⁰

Seçim sonuçları Erim'i oldukça sarsmıştı.³¹ Siyasi hayata yeni adım atmış olmasına rağmen genç yaşta yıldızı parlayan bir isimdi. CHP'nin yeni iktidarı döneminde başbakanlık koltuğuna oturmayı planlıyordu.³² Bunda daha çok CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün etkisi büyüktü. 35'ler Hareketi'yle birlikte İnönü ile sık sık temaslarda ve istişarelerde bulunan Erim'e, "daima istikbal için saklanan ve yetiştirilen bir şahsiyet muamelesi" edilmişti.³³ Hilmi Uran'ın ifadelerine göre de İnönü, başbakanlık için Erim'i düşünüyordu.³⁴ Hayal kırıklığına uğrayan Erim, 14 Mayıs 1950 Seçim sonuçlarını bir "kaza" olarak görmüş³⁵ ve "milletin DP tarafından 1950'ye kadar geçen zaman içinde aldatıldığını, "14 Mayıs'ta milletin aldanma duygusuna kapılarak DP'yi iktidara getirdiğini" savunmaya başlamıştır.³⁶ Seçimlerden sonra Ulus Gazetesi'nin yöneticiliği görevine getirilen Erim,³⁷ bu düşüncesini İnönü'den aldığı örtülü güçle CHP'nin politikası haline getirmiştir.³⁸ Erim'e göre, halk yapılacak ilk seçimlerde, aldatılmış olduğunun farkına vararak Türkiye'yi yönetecek tek partinin CHP olduğunu anlayacak ve CHP'yi iktidara getirecektir. Halka gerçekleri göstermek adına da bir sonraki seçimlere kadar DP iktidarı sert bir şekilde eleştirilmelidir.³⁹ Bu tezden yola çıkarak Erim, İnönü'nün damadı gazeteci Metin Toker'in anlattıklarına göre, DP'ye karşı amansız bir şekilde sert politikalar yürütmüştür. Toker, O'nun 1954 yılına kadar sürecek olan bu sert muhalefetinin nedenini "birdenbire yükseldiği başbakan yardımcılığından hiç beklemediği, hatta gelecek için kendisi ile ilgili parlak hayaller kurduğu bir sırada devrilmiş" olmasına bağlamaktadır. İktidara gelmenin yolunu Menderes'i ve arkadaşlarını sert bir dille eleştirmek olduğunu düşünen Erim, Ulus Gazetesi'ni de kullanarak emrindeki gazetecilere "fenalıkların hepsinin müsebbibi olarak Adnan Menderes'i" göstermiştir. Ardından Menderes'in politikalarını ve hatta özel hayatını bile yakın takibe aldırmıştır.⁴⁰

Siyasi yaşamı boyunca genel olarak partiler arası iş birliği ve uzlaşmayı savunan Nihat Erim'in 1950-1954 arası dönemde sert muhalefeti⁴¹ savunması ve bunun öncüsü olması bir hayli ilginçtir. Bu yıllar arasında Erim'in sert muhalefetinin dozunu ortaya koymanın yanı sıra temelde hangi

²⁸ Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, 9.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 351.

²⁹ Barutçu, *a.g.e.*, s. 416. Seçim sonuçları karşısında sarsılan Erim, Seçim kanununun çıkmasındaki büyük gayretini anarcasına "Kendi elimle kesip yâre verdiğim kalem, Fetvah-ı hun-ı nahakkımı yazıd iptida" (Kendi elimle yazıp sevgiliye verdiğim kalem, önce benim haksız yere öldürülme buyruğumu yazdı) dizelerini okumuştur. Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 14-15.

³⁰ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 26.

³¹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, 3.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 52; Barutçu, *a.g.e.*, s. 416

³² Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 25.

³³ Uran, *a.g.e.*, s. 383. 1947 yılın Ocak ayında yapılan bir görüşmede İnönü, Erim'e; "sen bu zekan, bu olgunluğun ile elli bir yaşına basmadan başbakan olacaksın. Yazık ki ben o zamana kadar yaşamayacağım. Seni göremeyeceğim" demiştir. Erim, *a.g.e.*, s. 86. İnönü, yine Ocak 1947'de Erim ile tekrar görüşmesinde 51 yaşında Başbakan olacağını tekrarlamıştır. Erim, *a.g.e.*, s. 88.

³⁴ Uran, *a.g.e.*, s. 459.

³⁵ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, s. 53.

³⁶ Cüneyt Arcayürek, *Açıklyor-2: Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 110.

³⁷ Erim, *a.g.e.*, s.453.

³⁸ Cüneyt Arcayürek, *Açıklyor-2: Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, s. 110; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, s. 54.

³⁹ Cüneyt Arcayürek, *Açıklyor-1: Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, 2.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 237.

⁴⁰ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, s. 52-54.

⁴¹ Karataş, *a.g.t.*, s. 659, 846-847.

konularda eleştirilerini yükselttiğini belirlemek, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada başta Erim'in Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazetelerinde yayınladığı makaleleri başta olmak üzere dönemin tanıklarının hatıraları, çeşitli süreli yayınlar ve telif eserler kullanılmıştır.

1. DP'nin İlk Faaliyetleri

14 Mayıs 1950 Seçimlerini kazanan DP, derhal hükümet kurma çalışmalarına başlamıştı. Hükümette yer alacak isimlerin belirmesi üzerine Nihat Erim, yeni kurulacak hükümetle ilgili ümitsiz bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. DP'nin yöneticilerini, bilgisiz ve hatta yeteneksiz kişiler olarak değerlendirmişti ve bunların devlet yönetiminde önemli işler başaramayacağını ima ederek küçümseyici bir bakış sunmuştur. Seçilen DP milletvekillerinin ise, “*memleketin bütün şer kuvvetlerini*” temsil ettiğinden söz ederek onlara karşı da benzer bir değerlendirmede bulunmuştur.⁴² Nihat Erim'in DP iktidarına karşı bu tavrı, 1954 Genel Seçimleri sonrasında kadar devam edecektir.

Adnan Menderes'in başkanlığında kurulan Birinci DP Hükümeti, 29 Mayıs 1950 tarihinde programını TBMM'de açıklamıştı.⁴³ Birkaç gün süren hükümet programı müzakereleri sırasında, CHP sözcüleri iktidarın eleştirilerine cevap vermek için söz istemesine rağmen muhalefete konuşma hakkı verilmemişti. Bunun üzerine CHP milletvekilleri, Genel Kurul'u terk etmişlerdi.⁴⁴ Nihat Erim, Ulus Gazetesi'nde olayı Batı demokrasilerini örnek vererek eleştirmiştir. Erim'e göre, Batı demokrasilerinde çokluk partisi asla muhalefet partilerinin bazı haklarını ihlal edemezler. Muhalefetin en başta gelen hakları içerisinde ise özgürce fikirlerini anlatabilme ve güven içinde çalışması gelirdi. Bu nedenle TBMM'de Başbakan Menderes'in konuşmasından sonra muhalefete söz verilmemesi iyi olmamıştır. Çokluğun iradesini öne sürerek muhalefeti susturmak bir “*usul kurnazlığıdır*” ve bunu demokrasiyle bağdaştırmak mümkün değildi. DP, bu tür davranışlarıyla demokrasiyi ileriye değil, geriye götürmekteydi.⁴⁵ Muhalefetin serbest denetim görevinin engellenmesi olarak ifade edilebilecek bu anlayışı ilerleyen aylarda da DP'nin sürdürmesi üzerine Erim, eleştirilerinin dozunu artıracaktı.

Nihat Erim'e göre, yeni iktidardan herkesin beklediği demokrasiyi geriye değil, ileriye götürmesidir. Oysa Başbakan Adnan Menderes, iş başına geçer geçmez bunun aksi davranışlar içerisine girmişti. Örneğin, bir konuşmasında DP Hükümeti'ni eleştirmenin milli iradeye saygısızlık olacağı şeklinde bir ifadede bulunmuştu. İsminin önünde “*Demokrat*” olan bir partinin genel başkanının ve başbakanın bu açıklaması dört yıllık dönemde serbest tartışma hayatının nasıl olacağını ipuçlarını vermekteydi. Erim'e göre, Batı demokrasilerinde devlet idaresinde iktidara ve muhalefete ayrı ayrı görevler verilmiştir. İktidarın milli iradeyi öne sürerek muhalefetin eleştiri görevini yapmamasını istemesi bir demokraside ciddi endişelere neden olacaktı.⁴⁶ Erim'in DP'nin demokratik gelişmeleri kaldığı yerden ilerletip ilerletmeyeceği konusundaki endişeleri devam etmiş ve iktidarın şimdiki demokratik gelişmelerden daha da geriye gitmeye çalışan söylemelerde bulunduğunu iddia etmişti. Öyle ki DP, seçimlerin üzerinden bir buçuk ay geçmiş olmasına rağmen muhalefet partilerinin eleştirilerine tahammül etmemekteydi.⁴⁷ Başbakan Menderes, kendilerine karşı yapılan eleştirileri, milletin iradesine yapılan bir “*hücum*” olarak telakki etme yoluna gitmiştir.⁴⁸

⁴² Erim, *a.g.e.*, s. 453, 456-457. Metin Toker de DP Hükümeti karşısında Nihat Erim'in bu ruh halini doğrulamaktadır. Toker'e göre, seçimlerin kaybedilmesiyle birlikte başbakanlık hayalleri yıkılan Erim, Başbakan Adnan Menderes'e karşı bir küçümseme ve “iğbirar” (gücenme) duyguları içerisine girmiştir. Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 75.

⁴³ “Hükümetin Programı Dün Millet Meclisi'nde Okundu”, *Ulus*, 30 Mayıs 1950.

⁴⁴ “CHP Milletvekilleri Salonu Terk Etti”, *Ulus*, 3 Haziran 1950.

⁴⁵ Nihat Erim, “Meclis İstibdadı Tehlikesi Var mıdır?”, *Ulus*, 8 Haziran 1950.

⁴⁶ Nihat Erim, “Yeni İktidardan Herkesin Beklediği”, *Ulus*, 19 Haziran 1950.

⁴⁷ Nihat Erim, “Başbakan İnönü'nün Nutku-1”, *Ulus*, 1 Temmuz 1950.

⁴⁸ Nihat Erim, “Serbest Münakaşa; Faydaları ve Mahzurları”, *Ulus*, 1 Ağustos 1950.

Yeni iktidarın söylemlerinden hoşnut olmayan Erim, DP'nin ilk faaliyeti olan Arapça ezan yasağını kaldırması karşısında da büyük bir endişe duymuştur. Arapça ezan yasağı, 16 Haziran 1950 tarihinde TBMM'de CHP'nin de oylarıyla birlikte kaldırılmıştı.⁴⁹ Erim partisinin aksine yasağın kaldırılmasının karşındaydı. Düşüncelerini sadece günlüğüne kaydedebilmiştir: "...*Bu suretle Türkçe'den Arapça'ya geçmekle bir ricat yapıldı. Bu kadarla kalırlarsa şükredelim. Diğer inkılap tedbirlerinden fedakârlığa devam etmelerinden korkulur*".⁵⁰

DP, iktidarının ilk aylarında dış politikada önemi bir sorunla karşılaştı. Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla birlikte Kore Savaşı başlamış,⁵¹ BM Güvenlik Konseyi'nin Güney Kore'yi koruma adına yardım çağrısında bulunması⁵² üzerine DP Hükümeti, TBMM'ye ve muhalefete danışmadan Kore'ye 4.500 kişilik bir askeri birlik gönderme kararı almıştı.⁵³ Prensipte Kore'ye asker gönderilmesine karşı olmayan CHP, kararın muhalefete danışılmadan ve TBMM'de müzakere edilmeden Bakanlar Kurulu tarafından alınmasına karşı çıktıklarını belirtmişlerdi. Bunun anayasanın 26. maddesine aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. 26. maddeye göre; savaş ilan etme, savaşa katılma ve barış ilan etme yetkisi TBMM'ye aitti.⁵⁴ Nihat Erim'in de hükümetin kendi başına aldığı Kore kararı karşısında düşüncesi partisinden farklı değildi. Kararı alırken hükümetin, CHP'yi ve TBMM'yi yok saymasına ateş püskürmüştür: "...4500 Türk evladı vatan topraklarından binlerce kilometre uzaktaki bir cepheye harp hareketlerine iştirak ettirilirken, üç milyondan fazla vatandaşın oyuna dayanan muhalefetle istişareye lüzum görülmemiş olması acıdır".⁵⁵ Hükümetin kararını anayasa açısından da tahlil eden Erim, anayasanın 26. maddesine işaret ederek bu maddeye göre hükümetin anlaşma, savaş ve barış yapma kararını TBMM'de alması gerektiğini öne sürmüştür. Anayasa bakımından hükümetin kendisini çok ağır bir sorumluluğun altına soktuğunu öne sürerek hükümetten bu meseleyi açıklamasını istemiştir.⁵⁶

Muhalefetin, dolayısıyla Nihat Erim'in sorusuna cevap Başbakan Adnan Menderes'ten gelmiştir. Menderes, kendilerinin aldıkları kararın bir savaş ilanı olmayıp, tam tersine barışı koruma olduğunu, bu yüzden de meselenin TBMM'ye getirilmesine gerek olmadığını kaydetmiştir. Meselenin muhalefetle istişare edilmemesini de CHP'nin kendi iktidarlara dönemindeki uygulamalarını örnek göstererek⁵⁷ gerekçelendirmiştir. Aldıkları kararı eleştiren Erim'i isim vermeden "*bozgunculuk*" ve "*tahrikçilik*" yapmakla suçlamış ve Erim'i tehdit etmiştir.⁵⁸ Menderes'in görüşünün aksine Erim'e göre, Kore'ye 4.500 asker gönderme bir savaş hareketidir.⁵⁹ Diğer yandan Erim, bozgunculuk ve tahrikçilik suçlamalarını reddetmişti. Serbest düşünce hayatının gereklerinden birisinin de herkesin düşüncelerini ortaya koymasını ve iktidarın da sabırla bunları dinlemesi olduğunu kaydetmiştir. Erim'e göre, muhalefet yıllarında herkese güvenlik ve özgürlük sağlayacağını iddia eden Menderes'in iktidara gelince tam tersi harekette bulunması "*hazin ve elem vericidir*".⁶⁰ Aynı zamanda DP, iktidara gelince "*devri sabık*

⁴⁹ "Arapça Ezan Okuma Yasağı Kaldırıldı", *Ulus*, 17 Haziran 1950, s. 1, 5.

⁵⁰ Erim, *a.g.e.*, s. 458.

⁵¹ "Kore'de Harp Patlak Verdi", *Ulus*, 26 Haziran 1950.

⁵² Mustafa Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, 2.Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s. 188-189.

⁵³ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s. 24.

⁵⁴ "Kasım Gülek Partisinin Görüşünü Açıkladı", *Ulus*, 27 Temmuz 1950.

⁵⁵ Nihat Erim, "Hükümetin Son Kararı", *Ulus*, 27 Temmuz 1950.

⁵⁶ Nihat Erim, "Anayasa Karşısında Hükümetin Kararı", *Ulus*, 28 Temmuz 1950.

⁵⁷ TBMM'yi terk etme olayının benzeri CHP'nin iktidarı döneminde 14 Ağustos 1946'da gerçekleşmişti. TBMM'de hükümetin programını okuyan Başbakan Recep Peker'den DP'liler eleştirilerini hazırlamak üzere süre istemişti. TBMM Başkanı, talebi reddetmişti. Bunun üzerine DP, önce yürüyüş düzenledi, ardından da TBMM'yi terk etmişti. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 4.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 57.

⁵⁸ "Adnan Menderes Kararı Müdafaa Etti", *Ulus*, 29 Temmuz 1950, s. 1, 4. Feroz Ahmad'a göre, Türkiye'nin demokrasi tarihinde hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin zihinlerinde her türlü muhalefet düşmanlıkla eşdeğer görülmüştür. DP iktidarı döneminde de bu anlayış sürdürülmüştür. Ahmad, *a.g.e.*, s. 59.

⁵⁹ Nihat Erim, "Anayasa Karşısında Hükümetin Kararı", *Ulus*, 28 Temmuz 1950.

⁶⁰ Nihat Erim, "Sayın Başbakan'ın Beyanatı Hakkında", *Ulus*, 30 Temmuz 1950.

yaratamayacaklarının” sözünü vermiş olmasına⁶¹ rağmen başa geçer geçmez intikam hissiyle hareket ederek devri sabık yaratmaya başlamıştır. Tenkide bile tahammül edemeyen Başbakan Menderes, tenkide “*hücum*” adını vermiş, kendilerine hücum edenlerin milletin oyuna hücum ettiğini ifade ederek “1919-1945 devrinde moda olan faşist edebiyat sloganlarını tekrarlamaya koyulmuştur”.⁶²

Nihat Erim, sonraki günlerde de DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte muhalefetin serbest eleştiri hakkını engellemeye çalıştığından söz etmiş, muhalefeti yok sayan DP’nin bu politikasının rejimi tek parti veya istibdada götüreceği uyarısında bulunmuştur. Yine DP, TBMM’deki çoğunluğuna güvenerek büyük bir tahammülsüzlük içerisinde kendisini eleştirenleri vatan haini, iktidar hastası, tahrikçi ve bozguncu olmakla suçlamıştır. Erim’e göre, iktidara geldiğinde antidemokratik kanunları kaldıracığını ifade eden DP, iktidara geleli aylar olmasına rağmen bu hususta tek bir adım dahi atmamıştır.⁶³ Feroz Ahmad’a göre, Menderes’in “*iktidar hastaları*” suçlaması İnönü’ye ve onun CHP’deki takipçilerine bir göndermeydi. İktidara gelmiş olmalarına rağmen DP’lilerin çoğunda halen bir “*İnönü fobisi*” bulunuyordu. Onlara göre, İnönü DP’nin iktidarını gerçekte kabul etmemiş ve ilk fırsatta DP’yi iktidardan düşüreceklerdir. DP’liler İnönü aktif politikanın içerisinde olduğu sürece kendilerini güvencesiz hissediyorlardı. Her ne kadar seçimlerle iktidarı ele geçirmiş olsalar da merkezi ve yerel bürokrasiyi ele geçirememeye korkuları vardı. Başta silahlı kuvvetler olmak üzere bu kurumlar halen İnönü’ye sadıktı. Bu yüzden devlete dayanmayan DP’liler, yukarıda da görüldüğü üzere, sürekli milli iradeye dayandıklarını söylüyorlardı.⁶⁴

2. Halkevleri ve CHP’nin Haksız İktisapları Meselesi

1950-1954 döneminde DP; halkevleri ve CHP’nin haksız iktisapları meselesini gündeme alarak CHP’ye yönelik bir baskı oluşturmuştur.⁶⁵ 1932 yılında kurulmuş olan halkevleri, zamanla parti ile devletin iç içe geçmesinin bir yansıması olarak CHP’nin birer malı haline gelmiştir.⁶⁶ DP iktidara gelir gelmez CHP’nin halkevlerini, tek parti döneminde “*haksız iktisap*” yoluyla kurmuş olduğunu ve geliştirdiğini, bu arada Türk Ocakları’nı da kapatıp mallarına el koyduğunu savunmaya başlamıştır.⁶⁷ Halkevlerinin hazineye devredilmesine dair DP tarafından hazırlanan ilk kanun teklifi, Haziran 1950’de verildi. Teklif, TBMM Anayasa Komisyonu’na ancak 1950 yılının Kasım ayının ortalarında getirilmiştir.⁶⁸ Halkevleri ile ilgili çalışmalar konusunda tepkili olan CHP, halkevlerinin yaşaması için sorunu DP ile uzlaşarak çözmek istiyordu. Komisyon çalışmaları sürerken CHP adına Faik Ahmet Barutçu, DP yöneticileri ile yaptığı gizli görüşmede halkevlerinin kapatılmayarak bağımsız bir “*tesis*” haline dönüştürülmesini teklif etmiştir.⁶⁹ Bir yandan komisyon çalışmaları diğer yandan da CHP’nin DP nezdinde girişimleri devam ederken Nihat Erim, Ulus Gazetesi’nden hükümete çok sert eleştirilerde bulunmaya başlamıştır.

Erim, DP’nin halkevlerini dolayısıyla CHP’nin mallarını gündeme getirmesinin sebebinin CHP’nin zenginliğinin kiskanılmasına bağlamıştır. Halkevlerinin bir kanunla hazineye devredilecek olmasını da “*müsadere*” olarak görmüştür. DP’nin bir düşmanlık politikasının sonucunda “*müsadere kanunu*” çıkartmaya çalıştığını düşünen Erim, “*CHP’nin malını ve parasını müsadere etmekle memlekette karanlık bir gidişin tohumlarını saçmış olacaktırlar*”.

⁶¹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 104.

⁶² Nihat Erim, “Memlekette Estirilmek İstenen Hava”, *Ulus*, 7 Ağustos 1950.

⁶³ Nihat Erim, “Senden Büyük Millet Var!”, *Ulus*, 21 Ağustos 1950; Nihat Erim, “Önümüzdeki Seçimler”, *Ulus*, 9 Ağustos 1950; Nihat Erim, “Mızıkçılık Başladı”, *Ulus*, 4 Eylül 1950.

⁶⁴ Ahmad, *a.g.e.*, s. 58.

⁶⁵ Tefik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, 5.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 43.

⁶⁶ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973: DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 132.

⁶⁷ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, 5.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 207-208.

⁶⁸ Güngör, *a.g.e.*, s. 100-101.

⁶⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973: DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 136-137.

Yarın başkaları da kendileri gibi düşmanlık politikasına heves ederlerse onlara fena misaller hazırlamış olacaktıdır” şeklinde sert sözlerle uyarılmıştır. DP'nin CHP üzerinde uygulamaya çalıştığı müsadereyi, Alman diktatör Hitlerin politikasına benzetmekten de geri durmamıştır. Hitler de düşman olarak gördüklerine sırası geldikçe saldırmaktaydı.⁷⁰

Diğer yandan Erim, DP'nin aslında CHP'yi kapatmak istediğini, ancak bunu doğrudan doğruya yapamayacağı için halkevleri meselesi üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığını savunmaktaydı. Halkevleri üzerinden DP'nin CHP'nin gelir ve giderlerini maliyecilere tetkik ettirdiğini, bunun sonucunda CHP'ye ödemeyeceği bir borç çıkartmak suretiyle mallarına el koyacağını ileri sürüyordu.⁷¹ Kısacası Erim, DP tarafından muhalefetin varlığının tehdit edildiği görüşünü yaymaya çalışıyordu.

CHP'ye borç çıkartılması ve halkevlerinin hazineye devredilmesi karşısında Erim, partisiyle birlikte bir savunma stratejisi belirlemişti. Buna göre, ortada bir haksız iktisap varsa bunu ortaya çıkartacak olan makamın bağımsız mahkemeler olduğunu söyleyecek ve kanunla malların hazineye devrinin, anayasaya aykırı bir hareket olduğuna vurgu yapacaktı.⁷²

Nihat Erim, ortaya konan savunmayı DP'ye karşı sürekli işlemiştir. Halkevleri binalarının sadece devletin yardımlarıyla yapılmadığını, teşkilatının da emeği olduğunu, dolayısıyla partisinin tapulu malı olduğunu ileri süren Erim, DP'nin yaptığı işin bir müsadere olduğunu, bunun da anayasa aykırı ve hukuk dışı olduğunu her defasında söylemişti.⁷³ Türkiye'de çıkartılan yasaların anayasaya uygun olup olmadığını denetleyecek bir yüksek mahkeme olmadığı için Erim, kanunun ancak anayasanın değiştirilmesiyle çıkartılabileceğini, aksi halde iktidarın değişmesi halinde ortaya çıkan maddi zararın, DP'lilerin şahsi servetlerinden tazmin edileceğini vurgulamıştır. DP'nin yürümekte olduğu yolun “anarşi yolu” olduğu, dünyanın “Sultan Süleyman'a bile kalmadığı”⁷⁴ uyarısını yapmaktan geri durmamıştır.

Meselenin temelinde çok partili düzene geçilirken çoğulcu, özgürlükçü ve demokratik olmayan 1924 Anayasası'nın olduğu gibi bırakılması yatmaktaydı. Sadece halkevleri meselesinde değil, DP iktidarları dönemindeki iktidar muhalefet arasındaki bütün tartışmaların temelinde anayasanın bu özelliği bulunmaktaydı. Mevcut anayasa, egemenliğin tek kullanıcısı olarak TBMM'deki çoğunluğu görmekte, fakat onların gücünü sınırlamamaktaydı. Yasamanın yürütmeyi denetleme olanakları yetersizdi. TBMM içi ve dışı siyasi hayat demografik ve eşitlikçi bir işleyişe kavuşturulmamıştı. Yargı bağımsızlığı ve denetimi konusunda büyük eksiklikler vardı. Temel hak ve özgürlükler de rejimin açık anayasal güvencesinde değildi. Kısacası anayasa, çoğulcu, özgürlükçü, katılımcı bir demokrasiyi değil, çoğunlukçu bir demokrasiyi öngörmüş ve tasarlamıştı.⁷⁵

Nihat Erim'e göre, müsadere gibi hukuksuz işleri ancak Alman diktatör Hitler ve onun gibi diktatörler yapabiliirdi. İma yoluyla da olsa Başbakan Adnan Menderes'i Hitlerlere benzetiyordu.⁷⁶ DP'yi ise, dürüst bir siyasi parti olmamakla eleştiriyordu. Çünkü DP, 1950 Seçimlerine giderken seçmenlerine iktidara gelince müsadere kanunu çıkartacağından hiç söz etmemişti. Oysa dürüst

⁷⁰ Nihat Erim, “Demokrasi Düşmanları”, *Ulus*, 7 Kasım 1950.

⁷¹ Nihat Erim, “Muhalefetin Hakları”, *Ulus*, 11 Kasım 1950.

⁷² Erim, *a.g.e.*, s. 471.

⁷³ Nihat Erim, “Halkevleri Meselesi II”, *Ulus*, 21 Kasım 1950.

⁷⁴ Nihat Erim, “Halkevleri Meselesi III”, *Ulus*, 22 Kasım 1950.

⁷⁵ Tanör, *a.g.e.*, s. 362. Aynı zamanda 1924 Anayasası yasaların, anayasaya aykırı olup olmadığını denetleyecek bir anayasa mahkemesini öngörmemişti. Eğer anayasa mahkemesi olsaydı partiler arasındaki gerginlik bu denli yüksek seviyede olmayacaktı. Öymen, *a.g.e.*, s. 210.

⁷⁶ Nihat Erim, “Halkevleri Meselesi IV”, *Ulus*, 23 Kasım 1950.

bir parti; seçimlerden önce böyle bir meseleyi halka duyurmalı ve halk ona göre oyunu kullanmalıydı.⁷⁷

1951 yılının başlarında partiler arası iyi ilişkilerin artması nedeniyle halkevleri meselesi ülke gündeminden bir süreliğine düşmüş, fakat 1951 yılın yaz aylarıyla birlikte halkevleri meselesi DP tarafından tekrar gündeme getirildi. Bunda yakın bir zamanda yapılması planlanan ara seçimler ve DP'nin milletvekillerinin ve yerel örgütünün baskıları etkili olmuştu.⁷⁸ Çünkü DP, CHP'nin ara seçimlerine güçsüz bir şekilde girmesini istiyordu.⁷⁹

Meselenin tekrar gündeme gelmesiyle Nihat Erim de yukarıdaki savlarını DP'ye karşı dillendirmeye tekrar başladı.⁸⁰ Erim, DP'nin asıl amacını sıralarken CHP'nin malları dışında bu sefer Ulus matbaasına el konulmaya çalışıldığını öne sürmüş ve DP'ye yüklenmiştir.⁸¹

Bütün tartışma ve gerginlikler arasında 8 Ağustos 1951'de çıkartılan 5830 sayılı kanunla halkevleri kapatılmış ve malları hazineye devredilmiştir.⁸² Erim'in korktuğu gibi Ulus matbaasına ve partinin diğer mallarına şimdilik dokunulmamıştır.

Nihat Erim'in sözünü ettiği DP'nin gerçek amacı olan, CHP'nin bütün mal varlığını tasfiye projesi, hemen uygulanmadı. Tasfiyenin hemen uygulanmamasının nedeni, muhalefeti bu hususta tehdit ederek faaliyetlerini engellemek ve onu "güdümlü muhalefete" mecbur etmektir.⁸³ Fakat Ulus Gazetesi'nin başında buluna Erim, bütün tehdit ve siyasi şantajlara rağmen sert eleştirilerini sürdürdü. "Milli irade" kavramını öne sürerek muhalefeti susturan diktatörlerin akıbetlerinin kötü olduğunu, büyük bir isyanla sonuçlandığını aktararak⁸⁴ iktidarı ima yoluyla tehdit etmişti. Diğer yandan iktidar da halkevlerinin mallarının hazineye devrini sağlamalarına rağmen, haksız iktisap olarak ilan ettiği CHP'nin diğer mallarını gündeme taşımıştı. Böylece 1952 yılından Aralık 1953'e kadar devam edecek olan CHP'nin malları konusu genel olarak partiler arasında çatışmalara neden olmuştu. DP, CHP'nin mallarının hepsinin gayri meşru olduğunu savunurken CHP, halkevleri meselesinde olduğu gibi yasal yollara gidilmesi şartıyla her türlü maddi kaynaklarının hesabını vereceğini ilan ediyordu.⁸⁵

İrticai faaliyetleri ve rejim aleyhtarı olduğu gerekçesiyle Millet Partisi'nin (MP) kapatılması sürecinde CHP'nin DP'ye karşı eleştirel bir tutum takınması üç yıl boyunca mal varlığı üzerinde uygulanmakta olan "siyasi şantajı" tekrar gündeme taşındı. Başbakan Adnan Menderes'i en çok rahatsız eden Ulus Gazetesi'nin amansız muhalefeti ve onun mimarı Nihat Erim'di.⁸⁶ Erim'in muhalefetinden bunalan Menderes, 24 Ekim 1953'te Adana'da yaptığı konuşmasında muhalif gazetelerin yayınlarını "Moskof radyosu" ile eşdeğer tutmuş ve yakın bir zamanda bunlarla hesaplaşacağı tehdidinde bulunmuştu.⁸⁷ Tehdit karşısında Erim, Ulus Gazetesi'nin Menderes'in iddialarının aksine yalan, iftira ve tevizir dolu haberler yapmadığını, muhaleflik görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çalıştığını söyleyerek karşılık vermiş ve Menderes bütün çarelere başvurmasına rağmen CHP'yi bir türlü tasfiye edemeyince bu sefer gerek güler yüzle gerekse mal

⁷⁷ Nihat Erim, "Halkevleri Meselesi IV", *Ulus*, 23 Kasım 1950.

⁷⁸ Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", *History Studies*, 7/3, 2015, s. 1-21, s. 3-4.

⁷⁹ Metin Tokar, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 136-137.

⁸⁰ Nihat Erim, "Prensiplerin Ehemmiyeti", *Ulus*, 17 Temmuz 1951; Nihat Erim, "Vahim Hata", *Ulus*, 27 Temmuz 1951.

⁸¹ Erim, *a.g.e.*, s. 495-496.

⁸² "Meclis Halkevlerine Dair Kanunu Dün Kabul Etti", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1951; *T.C. Resmi Gazete*, 11 Ağustos 1951, Sayı: 7882.

⁸³ Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleme: Irvin C. Schink, E. Ahmet Tonak, 6.Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 186.

⁸⁴ Nihat Erim, "Diktatoryaların Akıbeti", *Ulus*, 6 Ekim 1951.

⁸⁵ Çakmak, *a.g.m.*, s. 10-12.

⁸⁶ Çakmak, *a.g.m.*, s. 12.

⁸⁷ "Politika Hayatımız Dönüm Noktasında", *Akşam*, 25 Ekim 1953.

varlığına el koyma tehdidiyle güdümlü bir muhalefet haline getirmeye çalıştığını, Menderes'in amacının bu safhadan sonra güdümlü muhaleflığe yanaşmayan CHP'yi ortadan kaldırıp yerine "güdümlü ve kontenjanlı seçime razı olacak" yeni bir parti yaratmak olduğunu iddia etmiştir.⁸⁸

Muhalefete karşı yaptığı tehditle Menderes, demokrasinin faziletlerine inanmadığını ve muhalefete karşı tahammülsüz olduğunu bir kez daha açık bir şekilde göstermiş oluyordu.⁸⁹ Bununla birlikte Menderes, demokrasiyi ve çok partili siyasi hayatı bilerek veya bilmeyerek reddediyordu.⁹⁰ Ulus Gazetesi'nin yaptığı yayınlarında ve CHP'nin muhalefetine gerçekten bir suç unsuru olsaydı Menderes, savcılarını harekete geçirirdi. Ancak ortada bir suç olmadığı için harekete geçirememiştir.⁹¹

DP'nin üç buçuk yıllık iktidarın sonunda itibarının çoğunu kaybettiğini düşünen Erim, diktatörlüklerin itibarın yüksek olduğu dönemlerde kurulabileceğini, dolayısıyla DP'nin zamanı gelince dürüst bir seçime gitmekten başka çaresinin olmadığını belirtmiştir. Menderes'in çeşitli bahanelerle diktatörlük kurmak istediğini de iddia eden Erim, onun öne sürdüğü gerekçeleri; İtalyan lider Mussolini, Alman lider Hitler ve Arjantin lider Albay Peron gibi isimlerin diktatörlük kurarken öne sürdükleri bahanelere benzetmiştir. Erim'e göre, Menderes "diktatörlük sathi mailindedir". Ömrünün ve tarihin en büyük hatalarını yapmak üzeridir. Onu bu yolda teşvik eden DP'liler ise, millete karşı en büyük ihaneti yapmaktadırlar.⁹²

Metin Toker'in de ifade ettiği gibi Menderes'in amacı, aslında genel seçimlerden önce CHP'nin elindeki malları, özellikle Ulus Gazetesi ve matbaasını geri almaktır.⁹³ Bu doğrultuda Başbakan Menderes, CHP'nin haksız iktisapları ile ilgili kanun tasarısını 8 Aralık 1953'te TBMM'ye sevk ettirmiştir.⁹⁴ CHP, tasarımı rejim ve hukuk karşıtı, seçimler öncesi iktidarın bir tertibi olarak ele alırken;⁹⁵ Erim de benzer şekilde olaya bakmış ve Menderes, 1839 Tanzimat Fermanı'yla kaldırılmış olan müsadere sistemini tekrar geri getirmiştir. Muhalefeti yok etmek için uğraşmaktadır. Mahkemelere gitmek yerine meseleyi TBMM'ye götürmek suretiyle hukuk ve adalet prensiplerini çiğnemiştir. Menderes'in CHP'nin malları hususunda 3 yıldan beri harekete geçmeyip seçime az bir zaman kala harekete geçmesi ise oldukça manalıdır.⁹⁶ DP'nin amacı; Ulus ve Dünya Gazetelerinin sert muhalefetinden kurtularak seçimlere adeta rakipsiz gidebilmektir.⁹⁷ CHP'nin elindeki malların % 95'i Atatürk'ün miras bıraktığı mallardır. Dolayısıyla CHP'nin elindeki mallar, millete ait değildir.⁹⁸ CHP'nin hiçbir hukuksuzluğu yoktur. Bir hukuksuzluk olduğu düşünülüyorsa CHP, bağımsız mahkemelerin önünde hesap vermeye hazırdır. Bağımsız mahkemelere gitmekten kaçınan hükümet, müsadere yoluyla bir zulme imza atmaktadır.⁹⁹ DP'nin, bir yandan Atatürk'e bağlı olduğunu ifade etmesi, diğer yandan da onun yadigarlarını müsadere etmesi ikiyüzlülüktür.¹⁰⁰

Nihat Erim'in bu yolun ülkeyi diktatörlüğe götüreceğine ilişkin uyarısına rağmen¹⁰¹ CHP'nin haksız iktisaplarının iadesine dair kanun tasarısı, 14 Aralık 1953'te TBMM'de CHP'nin

⁸⁸ Nihat Erim, "Başbakan'ın Adana Konuşması", *Ulus*, 26 Ekim 1953.

⁸⁹ Nihat Erim, "Hayret Etmek Mümkün Mü?", *Ulus*, 27 Ekim 1953.

⁹⁰ Nihat Erim, "Hep O Zihniyet", *Ulus*, 28 Ekim 1953.

⁹¹ Nihat Erim, "Hayret Etmek Mümkün Mü?", *Ulus*, 27 Ekim 1953.

⁹² Nihat Erim, "Hep O Zihniyet", *Ulus*, 28 Ekim 1953.

⁹³ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 252.

⁹⁴ "CHP'nin Bütün Malları Alınıyor", *Akşam*, 9 Aralık 1953.

⁹⁵ "Memlekete Bir Rejim Davası Karşısındadır", *Akşam*, 11 Aralık 1953.

⁹⁶ Nihat Erim, "Haydi Hayırlısı", *Ulus*, 10 Aralık 1953.

⁹⁷ Nihat Erim, "Totaliter Rejime Doğru", *Ulus*, 13 Aralık 1953.

⁹⁸ Nihat Erim, "Totaliter Rejime Doğru", *Ulus*, 13 Aralık 1953.

⁹⁹ Nihat Erim, "Bu, Zulümdür", *Ulus*, 14 Aralık 1953.

¹⁰⁰ Nihat Erim, "İki Yüzlülük", *Ulus*, 11 Aralık 1953.

¹⁰¹ Nihat Erim, "Totaliter Rejime Doğru", *Ulus*, 13 Aralık 1953.

itirazlarına rağmen kabul edildi.¹⁰² Bunun üzerine Erim'in eleştirisi, hiçbir dönemde hukuk ve demokrasi prensiplerinin bu şekilde çiğnenmediği şeklinde oldu. CHP'nin elinden alınan malların tekrar geri yerine koymanın mümkün olduğunu ama çiğnenen prensiplerin ve manevi değerlerin yerine konamayacağını savunmuştur. Ardından "Yazık. Bunu anlayamadılar. Anlamak istemediler. Buna sebep bir kişinin bilgisizliğinin kamçılacağı ihtirasıdır. Buna sebep vazifelerinin hakkını veremeyen DP'lilerin gafleti ve en basit şahsi endişeleridir. Bunca güzel medeniyet ve hukuk eserlerini meydana getirmiş olan Türk Milleti layık olmadığı bir gericiliğin seyircisi oldu"¹⁰³ şeklinde eleştirilerini Menderes ile birlikte DP'li milletvekili ve yöneticilerinin tamamına yöneltti.

Nihat Erim, Ulus Gazetesi'nin hazineye devredilmesiyle birlikte şahsi bir teşebbüs olarak 16 Aralık 1953 tarihi itibariye Yeni Ulus Gazetesi'ni çıkartmaya başladı.¹⁰⁴ Erim, sert muhalefeti Yeni Ulus Gazetesi vasıtasıyla DP'ye karşı devam ettirecektir.

3. 1952 Manisa ve Balıkesir Olayları

Partiler arası restleşmenin üst seviyelerde olduğu bir sırada CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 5 Ekim 1952'de Ege gezisine çıkmıştır. İlk ziyaret ettiği İzmir'de¹⁰⁵ düzenlenen mitingde İnönü, hükümeti eleştirmişti. DP'nin partizan idare uyguladığını, demokrasinin kurallarına uymadığını, devlet radyosunu parti radyosu haline getirdiğini, yargıçların bağımsızlığını ortadan kaldırmaya çalıştığını ve siyasi emniyeti yok etmeye çalıştığını iddia etmiştir. İddialar karşısında Başbakan Adnan Menderes, İnönü'yü "ihtilalcilikle" suçladı. Ege illerindeki DP milletvekilleri ve örgütü de İnönü'ye yönelik tehdit mesajları yayınladılar. DP Manisa Milletvekili Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İnönü'nün Manisa'ya gelmesi halinde "ağzının payını vereceklerini" ilan etti.¹⁰⁶ DP yöneticilerinin ve basının yoğun tehditlerine rağmen İnönü, gezisini sürdürdü. İzmir'den sonra geldiği Manisa'da miting konuşması sırasında DP'li bir grubun CHP'lilere saldırması sonucunda olaylar çıkmıştır. Polis ve jandarmanın olaylara müdahalesi oldukça gecikmiştir. Genel Başkan İnönü, konuşmasını erken bitirerek güvenlik nedeniyle civardaki bir eve götürülmüştür. Diğer yandan saldırgan grup, CHP binalarına saldırısını sürdürmüştür. Bunun sonucunda CHP'liler ile DP'liler arasında geniş çaplı bir arbede yaşanmıştır. Valinin duruma el atmasıyla olaylar, daha fazla büyümeden sonlandırılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan habere göre, böyle bir olayın meydana geleceği önceden tahmin etmekteydi. Ancak yetkililer, önlem almada ihmalkârlık etmişlerdir.¹⁰⁷ DP örgütünün tehditlerine rağmen İnönü, Manisa'dan sonra gezi planına göre Balıkesir'e gidecekti. Fakat İnönü gelmeden önce mitingin yapılacağı alanda, DP'lilerin saldırıya geçmesi nedeniyle CHP-DP kavgası meydana gelmiştir. Balıkesir Valisi, İnönü'nün şehre girmesi halinde asayışı sağlamayacağını ifade ederek şehre girişini engellemiştir. İnönü, geri dönmek zorunda kalmıştı.¹⁰⁸ DP, olayların çıkmasında İnönü'nün sorumlu olduğunu ilan ederken; olayları çıkaran DP örgütünü ise kutlamıştı.¹⁰⁹

Nihat Erim, Balıkesir ve Manisa olaylarının çıkmasında İnönü'nün tahriklerinin etkili olduğu iddialarını kesin bir dille reddetmiştir. Olayların bizzat DP tarafından tertip edildiğini, valinin de buna göz yumduğunu ileri sürmüştür. Bu durum karşısında siyasi güvenlikten bahsedilemeyeceğini ifade ederek hükümete yüklenmiş¹¹⁰ ve bu dönemi, çok partili hayata geçilmesinden sonraki en buhranlı dönem olarak nitelendirmiştir. DP'nin muhalefette olduğu

¹⁰² "Ne O, Yoksa Işıktan Mı Korkuyorsunuz", *Dünya*, 15 Aralık 1953; *T.C. Resmî Gazete*, 16 Aralık 1953, Sayı: 8584.

¹⁰³ Nihat Erim, "Söyliyecek Bir Şey Bulmak Çok Güç...", *Ulus*, 15 Aralık 1953.

¹⁰⁴ "Yeni Ulus Vazife Başındadır", *Yeni Ulus*, 16 Aralık 1953; Erim, *a.g.e.*, s. 532.

¹⁰⁵ "İnönü'nün İzmir Nutku", *Ulus*, 6 Ekim 1952.

¹⁰⁶ Öymen 2009, s. 320-321; "Başbakan İnönü'nün Nutkuna Cevap Verdi", *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1952.

¹⁰⁷ "Manisa'da Dünkü Müessif Hadiseler", *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1952.

¹⁰⁸ "CHP Genel Başkanı İnönü", *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1952.

¹⁰⁹ Öymen, *a.g.e.*, s. 325-326.

¹¹⁰ Nihat Erim, "Siyasi Tarihimizin En Kötü İşaretleri", *Ulus*, 10 Ekim 1952.

aşamada Milli Husumet Andına¹¹¹ ve bütün tahrıklarına rağmen kendilerinin döneminde böyle olayların yaşanmadığını ifade etmiştir. Erim hem kanunlarda hem de anayasada dengeli ve teminatlı bir anayasanın şartlarını yerine getirmeye vakit kalmadan 1950 Seçimlerine gidildiğini ve bunun sonucunda iktidarın, DP'ye geçmiştiğini belirtmişti. Fakat DP, kanun ve anayasayı iktidara gelmesine rağmen olduğu gibi bıraktığı için bunun sonunda Türkiye'nin de siyasi irticanın kucağına düştüğünü ifade etmişti. Siyasi irtica zihniyeti ile hareket ederek muhalefete yaşam hakkı tanımak istemeyen iktidar, işi Manisa ve Balıkesir olaylarına kadar götürmüştü ve en başından beri DP'nin, demokrasi yolunda değil, diktatörlük yolunda ilerlediği ortaya çıkmıştı.¹¹²

Erim İzmir Nutku'na kızan iktidarın, dava açma ya da neşir yoluyla cevap vermek yerine sopa ve bıçağı tercih ettiğini, böylece Türkiye siyasi hayatı için en tehlikeli yöntem başvurulduğunu, Anayasa ve hukuka saygıyı sağlamak en başta hükümetin görevi olmasına rağmen bunun tam tersine hareket etmesinin, çok vahim bir olay olduğunu açıklamıştı. Manisa ve Balıkesir olaylarının Türkiye'yi Avrupa'dan alıp Afrika'ya yaklaştırdığını belirten Erim; bunun münferit olay olmadığı, yarın başka benzer olayların cereyan edebileceği konusunda endişeliydi.¹¹³

Bu arada Erim'e göre, Manisa ve Balıkesir olayları artık Türkiye'de kanunun devre dışı kaldığını açık bir şekilde göstermiştir. Kanunlar tekrar yürürlüğe girmediği sürece serbest ve dürüst seçimlerin yapılamayacağını aktarmıştır. Seçimler konusunda bir ihtimalden bahsetmiştir. "Düzmece veya besleme bir muhalefet" ortaya çıkartılarak "sözde" bir seçim yapılabilir. Bu durumda, Arjantin'de olduğu gibi seçimlerin dürüstlüğüne ve güvenilirliğine dünyada hiç kimse inanmayacaktır. Ardından bu son olayların benzerinin diktatör Albay Peron'un¹¹⁴ idaresindeki Arjantin'de görüldüğünü, fakat Türkiye'de Arjantin'deki olaylardan farklı olarak bıçaklı ve sopalı saldırının başını iktidar milletvekilleri çektiğini, yedi yıl önce kurulmaya çalışılan demokrasi ve hukuk devleti rejiminin, 2 yılda bu feci duruma getirdiğini ifade etmişti.¹¹⁵ Anlaşılacağı üzere Nihat Erim, Arjantin Albay Juan Peron'un ülkesi Arjantin'de yaşananlarla Türkiye'de yaşanmakta olan olayları bir birine benzetmek suretiyle DP iktidarını eleştirmeye çalışmaktaydı. Erim, dört yıllık muhalefeti boyunca bu politikasını devam ettirecek ve Başbakan Adnan Menderes ile Arjantin diktatörü Albay Peron arasındaki benzerliklere dikkat çekmeye gayret edecektir. Böylece Menderes'in diktatörlük yolunda ilerlediği algısını oluşturmaya çalışacaktır. Öyle ki bazen suçlamalarını daha da arttırarak Menderes'in Peron, Peronizm taklitçisi olduğunu söylemekten çekinmeyecektir.¹¹⁶ Nihat Erim'in Peron üzerinden yaptığı eleştirilerden artık

¹¹¹ DP, 20 Haziran 1949 tarihinde topladığı İkinci Büyük Kongresi'nde gelecek seçimlerde baskı ve hilenin yapılması durumunda nasıl hareket edeceklerini görüşmüşlerdi. Bu soruya yanıt, Kongre'nin sonunda kabul edilen Ana Davalar Komisyonu Raporu'nda yer verildi. Buna göre, seçimlere hile karıştırılması durumunda halk meşru savunma durumuna geçecekti. Meşru savunma, yasal yollardan yapılacak, fakat hile yapanlar da milletin husumetiyle karşılacaktı. Bu husumet sözcüğünden hareketle DP'nin Milli Teminat Andı ismini taşıyan bildirgesi, CHP tarafından Milli Husumet Andı olarak adlandırılmıştı. Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 6.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 318-319; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 21.Basım, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 247. Uzun süre CHP, DP'nin bu bildirgeyle milletin arasında düşmanlık duygularını yaydığını öne sürerek yoğun bir propaganda içerisine girmişti. Rıfık Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Olguç Yayınevi, Ankara, 1979, s. 177-178.

¹¹² Nihat Erim, "Kahramanlık Devri", *Ulus*, 11 Ekim 1952.

¹¹³ Nihat Erim, "Bu Mesele Hafife Alınamaz!", *Ulus*, 17 Ekim 1952.

¹¹⁴ Nihat Erim'in yazılarında sürekli olarak bahsettiği Arjantin diktatörü Albay Peron'un gerçek adı Juan Domingo Peron'dur. Asker kökenli olan Peron, 1946 seçimlerini kazanarak Arjantin devlet başkanı oldu. 1951 yılına kadar halkı tarafından sevilen ve desteklenen Peron'un ekonominin kötüye gidişi nedeniyle desteği zayıflamaya başladı. Ekonomik problemler ve yükselen muhalefet karşısında Peron, giderek otoriterleşme başladı. Diktatörleşen rejime son verip hukuk kurallarını yeniden tesis etmek adına ordu, 16 Eylül 1955'te bir darbe gerçekleştirmiş ve devlet başkanı Peron, İspanya'ya sürgüne gönderilmiştir. Gözde Müşerref Gezgüç, *Arjantin (1976), Brezilya (1964), Şili (1973), Ve Türkiye'de (1980) Askeri Darbeler: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2017, s. 147-150.

¹¹⁵ Nihat Erim, "Sopa ve Bıçakla Serbest Seçim Yapılamaz!", *Ulus*, 12 Ekim 1952.

¹¹⁶ Nihat Erim, "Aday Seçimi", *Yeni Ulus*, 8 Mart 1954.

bıkmış olan Başbakan Menderes, yakın dostu Dr. Mükerrer Sarol'a şöyle bir serzenişte bulunuyordu: “Emin ol doktorum, Nihat’ın gazetesinde çıkan yazılardan, karikatürlerden onların yerine ben utaniyorum. Her gün PERON...PERON..diye yazmadıklarını bırakmıyorlar. Allah başlarına Peron kadar taş düşürsün diyeceğim geliyor. Ama göreceksin millet bizim intikamımızı seçimlerde bunlardan çatır çatır alacak ve ebediyen unutamayacakları cezaları verecektir”.¹¹⁷

4. DP’nin Basın Politikası

DP, iktidara gelir gelmez tek parti döneminden kalma 1931 tarihli Matbuat Kanununu liberalleştirmiş ve basına geniş bir özgürlük alanı sağlamıştı.¹¹⁸ Fakat DP yöneticilerinin eleştirilere tahammülsüzlüğü ve bunun yanı sıra sert muhalefetin varlığı basına karşı yeni tedbirlerin alınmasına neden oldu.¹¹⁹ İlk tedbir 1951 yılında çıkarılan resmi ilanları düzenleyen başbakanlık kararnamesidir. 1 Ağustos 1951’de yürürlüğe girecek olan kararnameye göre, hükümet resmi ilanları dağıtması yetkisini kendi üzerine alıyordu. Hangi gazeteye ne kadar ilan verileceğini bundan sonra başbakanlık tayin edecekti. İlan verilirken ortaya konan ölçütler ise; adalet, eşitlik ve tarafsızlık duygusundan uzaktı. Buradan DP’nin hedefinin, kendisini eleştiren gazetelere resmi ilan vermeyerek onları baskı altına alacağı anlaşılıyordu.¹²⁰ Devlet radyosu konusunda ise benzer bir politika ortaya koyarak radyodan muhalefetin kendileriyle eşit oranda faydalanmasını engellemeye çalışmışlardır.¹²¹

Demokrasilerde en güçlü kontrol aracının basın olduğuna inan Nihat Erim,¹²² hükümetin resmi ilan yetkisini üzerine alarak basın özgürlüğünü engellemeye çalıştığı iddiasındaydı. Erim’e göre, hükümetin resmi ilanlar üzerinde tek karar verici olmasının nedeni hukuki olarak engelleyemediği muhalif basını susturmaktır. İktidar; muhalif basının yalan, yanlış ve iftira dolu yayınlar yaptığını ve ülkeye zarar verdiğini iddia etse de Erim, bu iddialara katılmıyordu. Çünkü kanun dışı yayın varsa, hükümet pekâlâ yargıya başvurabilirdi. Burada hükümetin amacı, resmi ilanların büyük bir kısmını kendini destekleyenlere vererek serbest eleştiriye engellemektir.

Erim’e göre, yasal sınırlar içerisinde yayın yapan gazetelerin hükümet tarafından baskı altına alınması, değil demokrasiyle yönetilen ülkelerde, totaliter ülkelerde dahi görülmüş şey değildi. Muhalefet yıllarında basın özgürlüğünün olmadığından söz eden DP’nin, şimdi iktidara gelince, basın özgürlüğünün genişliğinden şikâyet ederek bu tür baskılara başvurmasının nedeni eleştiriye tahammülsüzlüktür. Erim, basın özgürlüğü üzerindeki tartışmaları giderecek olan adımın Batı demokrasilerinden herhangi bir devletin basın rejimini aynen Türkiye’de kabul etmekten geçtiğini dile getiriyordu.¹²³

Erim, resmi ilanların nasıl dağıtılması gerektiğine dair önerilerini yazılarında açıklamıştı. Erim’e göre, ilanların verilmesindeki amaç, ilanı daha geniş halk kesimine duyurmak olduğuna göre en çok okunan, satış yapan gazetelere daha fazla ilan verdimen hem demokrasi prensipleri hem de hukuk kaideleri açısından en doğru olanıydı. Az satış yapan gazetelere “arşlan payı” vermenin hiçbir adalet anlayışına sığmayacağını, hükümete muhalif olan gazetelerin ilanlarını azaltıp hükümetin yanında yer alan gazetelerin ilanlarını artırma uygulaması tek parti döneminde dahi yapılmadığını iddia etmişti.¹²⁴ Resmi ilanlar üzerinde takdir yetkisi kullanılırken gazetenin muhalif olup olmadığına bakılmamalı, önceden konulan objektif kriterlere göre değerlendirilmeliydi. Oysa Türkiye’de bu objektif kriterler uygulanmamakta, totaliter rejimlerde

¹¹⁷ Mükerrer Sarol, *Bilinmeyen Menderes I*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 236-237.

¹¹⁸ Nuran Yıldız, “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51/1, 1996, s. 487.

¹¹⁹ Eroğul, *a.g.e.*, s. 137.

¹²⁰ Tekin Ezer, *On Yılın Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgalarının İkinci Cildi)*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s. 77; “Resmi İlanlara Dair Bir Kararname Daha”, *Ulus*, 2 Ağustos 1951.

¹²¹ Ezer, *a.g.e.*, s. 103.

¹²² Nihat Erim, “Totaliter Zihniyet ve Basın”, *Ulus*, 11 Ocak 1952.

¹²³ Nihat Erim, “Basın ve Hürriyeti”, *Ulus*, 2 Ekim 1951.

¹²⁴ Nihat Erim, “Resmi İlanlar”, *Ulus*, 3 Ekim 1951.

uygulandığı gibi DP Hükümeti de kendisine muhalif olan gazeteleri “resmi ilan verdirmeme” gibi maddi engellerle kısıtlamaya çalışmaktaydı. Dolayısıyla hem basın özgürlüğünü hem de serbest murakabeyi yok etmeye yönelik büyük gayret göstermekteydi.¹²⁵ DP, gerçekten demokrasiyi benimsemiş ve serbest denetimin gereğine inanmış olsaydı basını baskı altına almaya çalışmazdı. Tam tersine özgür bir şekilde faaliyet göstermesi için çaba gösterirdi. Erim’e göre, basın konusunda DP Hükümeti, Mussolini, Hitler, Stalin ve Albay Peron gibi diktatörlerin uyguladığı benzeri bir politika uygulamaktaydı. Her şeye rağmen totaliter rejimlerin bir gün mutlak yok olmaya mahkûm olduğunu hatırlatan Erim, ima yoluyla DP’ye mesaj göndermekteydi: “Hürriyetten korkmayanların ömrü daha uzun sürmektedir”.¹²⁶ Yani diktatörlerin bazı ortak özelliklerinden bahseden Erim, sonlarının da benzer şekilde gerçekleştiğini, dolayısıyla DP’nin de akıbetinin onlarınki gibi olacağını öne sürmekteydi. Erim’e göre, DP’nin ömrünün uzaması özgürlüklere dokunmamasından, tam tersine onları genişletmesinden geçmekteydi.

Erim, hükümetten sırf resmi ilan alabilmek için eleştiri görevini yapmayan gazetelere de öfkeliydi. Günlük satışı çok düşük olmasına rağmen hükümetten daha fazla ve haksız bir şekilde resmi ilan alan gazeteleri “besleme basın” olarak tabir etmiş ve bunların görevinin hükümetin eksikliklerini eleştirmek ve ortaya koymak olduğu halde tam tersi davranış içerisinde olduklarını ifade etmiştir. Ardından bu gazetelerin “fikir hizmeti mi” yoksa “gayri meşru ticaret mi” yaptıklarını sorgulamıştır. Medeni ve gerçek demokrasilerde bunun yerinin olmadığını aktarmıştır.¹²⁷ Akis Dergisi’ne göre, Türkiye’de “besleme basın” tabirini kullanan ilk kişi Erim olmuş ve sürekli olarak yazılarında bu tabiri bir eleştiri aracı olarak dile getirmiştir.¹²⁸

Nihat Erim’e göre, Başbakan Adnan Menderes’ten daha fazla resmi ilan almak isteyen düşük tirajlı gazeteler “rejime ihanete” etmektedirler.¹²⁹ Bu arada Erim, “beslemeciliğin” tarifini de yapmaktadır. Her resmi ilan alan gazete, besleme basın olmayabilir. Besleme gazete, resmi ilanı kesildiğinde ya da belli ölçüde azaltıldığında iflas eden gazetelerdir. Diğer bir deyişle, “Beslemecilikle okuyucu rağbetsizliği birbirinden ayrılmaz iki unsurdur”.¹³⁰

Nihat Erim, hükümetin radyo politikasını da beğenmiyor ve sert bir dille eleştiriyordu. DP Hükümeti, muhalefetin kendisiyle eşit oranda radyodan faydalanmasına izin vermiyordu. Muhalefeti eleştiren Hükümet, muhalefete radyodan söz hakkı da tanımıyordu. Hal böyle olunca muhalefet sesini radyo aracılığıyla duyurma hakkını elde etmek için sürekli taleplerde bulunuyordu. Erim’e göre, Türkiye’de uygulanan radyo politikası gerçek demokrasilerde değil, “şekilsel demokrasilerde” uygulanmaktaydı. Bu mesele ancak İngiltere’de uygulanmakta olan radyo rejiminin Türkiye’ye getirilmesiyle çözülebilirdi. İngiltere’de radyo, devletin tekelinden imtiyazlı bir şirkete devredilmiştir. Bu şirket de hükümet ve muhalif partilere radyoda eşit oranda faydalanma hakkı tanımıştır. Demokrasinin gereğinin radyodan iktidarın da muhalefetin de eşit

¹²⁵ Nihat Erim, “Basın Hürriyeti”, *Ulus*, 9 Aralık 1951.

¹²⁶ Nihat Erim, “Totaliter Zihniyet ve Basın”, *Ulus*, 11 Ocak 1952; Nihat Erim, “Kâğıt ve Mürekkep”, *Ulus*, 22 Ocak 1952.

¹²⁷ Nihat Erim, “Her Yerde Aynı Şey”, *Ulus*, 16 Ocak 1953.

¹²⁸ “Parti İçi Meseleler”, *Akis*, 5 Mart 1955. 1954 Seçimlerinden sonra Erim’in, sert muhalefetten ılımlı muhalefeti savunmaya başlaması ve ardından resmi ilan alması (“Halkçı Resmi İlan Almaya Başladı”, *Akşam*, 16 Şubat 1955) CHP içerisinde onun da artık bir besleme olduğu eleştirisinin yapılmasına neden olacaktır: “Resmi ilan alanlara besleme sıfatını takan seneler ve seneler bu sözü istismar eden bir kimsenin aynı yola sapmasına efkârı umumiye gereken notu ve adı verecektir” (“Nihat Erim’in CHP’den İhraç Edilmesi İstendi”, *Vatan*, 18 Şubat 1955; “Nihat Erim CHP’den İhraç Mı Edilecek?”, *Dünya*, 18 Şubat 1955). Parti içinde aynı zamanda Erim’in samimiyeti de sorgulanır olmuştur: “...Dün resmi ilan alan herkese besleme diyen şahsın, bugün resmi ilan almakta mahzur görmemesi onun gayri samimi olduğunun en açık delilidir” (“CHP Meclisi Erim’in Durumunu Tenkid Ettiler”, *Vatan*, 6 Mart 1955). *Akis* Dergisi ise Erim’i, “...baklavanın geldiği tarihte Nihad Erim, başvekil ‘Millet lideri’ diye hitap eden ve baklavayla beslenen bir beslemedir” (“Medeni Münasebetler”, *Akis*, 19 Şubat 1955) şeklindeki sözlerle eleştirmişti.

¹²⁹ Nihat Erim, “Resmi İlan Meselesi”, *Ulus*, 23 Şubat 1953.

¹³⁰ Nihat Erim, “Beslemenin Tarifi”, *Ulus*, 24 Şubat 1953.

oranda faydalanması olduğunu iddia eden Erim, Başbakan Menderes'ten bu örnek uygulamanın Türkiye'ye getirilmesini talep etmiştir. Menderes, gerçekten Anglo-Sakson demokrasisini getirmek istiyorsa İngiltere'deki gibi radyodan eşit faydalanma hakkını muhalefete sağlamalıydı.¹³¹

1954 Genel Seçimlerinin hemen öncesinde muhalif basını susturmakta kararlı olan DP, basın kanununda değişikliğe gitmiş, 15 Şubat 1954 tarihinde TBMM'ye gönderilen Basın Kanunundaki Değişiklik Tasarısı'na göre, basın ve radyo ile işlenecek suçlara yeni ağır cezalar getirilmişti. Basın yoluyla itibarı sarsacak, şöhret ve servete zarar verebilecek, namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi, zarar verilmesi durumlarında altı aydan üç seneye kadar hapis ve bin liradan on bin liraya kadar ağır para cezası verilecekti. Eğer bu suçlar resmi sıfatlara sahip kişilere karşı işlenmesi halinde cezalar, üçte birinden yarıya kadar artırılarak uygulanacaktır. Devletin siyasi ve mali itibarını sarsacak yalan haberler yapanlar hakkında ise bir seneden üç seneye kadar hapis ve yine bin liradan on bin liraya kadar da ağır para cezası ile cezalandırılacaktır. Bu suçların radyo kanalıyla işlenmesi halinde ise faille birlikte radyonun başındaki memur da cezalandırılacaktır.¹³² Fakat bu kanun, suçu işlediği iddia edilen gazeteciye, iddiasını ispat etme hakkı vermiyordu.¹³³

Nihat Erim'in söz konusu tasarının hakkındaki eleştirileri oldukça serttir. Erim, Basın Kanunundaki Değişiklik Tasarısı'nı, "hürriyeti köstekliyen zincirin kalın bir halkasıdır" şeklinde ifade ederken resmi ilanlar gibi çeşitli maddi baskılarla engellenen gazetelerin murakabe görevine bu tasarıyla ağır son bir darbe daha indirileceğini, 1954 Seçimlerinin hemen öncesinde böyle bir kanunun çıkarılmasındaki anlamın Başbakan Menderes'in, Türkiye demokrasisini totaliterliğe doğru sürüklemek olduğunu ifade etmekteydi.¹³⁴

TBMM'de serbest bir denetimin olmadığını sürekli dile getiren Erim, ispat hakkının engellenmesiyle gazetecilerin görevini yapamayacaklarını düşünüyordu. Ayrıca artık hükümet tamamen denetimsiz kalacaktı. Bu ise büyük bir faciaya neden olacaktı. Erim, bunun sorumlusu olarak Başbakan Menderes'i görüyordu. Çünkü Menderes, DP çokluğunu da bir kenara iterek hem yasama hem de yürütme işlerinde tek başına fiilen hâkim hale gelmişti. Bu durum ise Montesquieu'nün dediği gibi rejimler ve devletler açısından en tehlikeli ve karanlık ortamı yaratmaktaydı. Şahsi ihtiras ve zaafıyla hareket eden Menderes, bu tasarıyla dört yıllık iktidarın en büyük hatasını işlemekteydi.¹³⁵

Nihat Erim'e göre, Menderes ortaya attığı yalan ve iftiralarını gazeteciler dile getirmesin diye ispat hakkını bile yasaklayan bir kanun çıkartmak istemekteydi. Gazeteciler artık iddialarını ispatlayamayacak ve öteden beri TBMM murakabesi de çalışmadığına göre gazeteciler, mahkemelerde kesin ceza alacaklardı. Bundan sonra gazetecilerin serbestçe yapabilecekleri tek iş şu olacaktır: "...Bay Menderes'e alkış tutmak olacaktır. Birbirini nakzeden rakamları, aman ne doğru diye şakşaklanacak. Birbirini nakzeden beyanlarıyla icraatları aman ne mucize diye göklere çıkarılacak". Erim, bu icraatlarıyla şimdiye kadar diktatör Albay Peron'a benzeyen Menderes'in, kısa zamanda büyük bir ilerleme kaydederek onu bile geride bıraktığını ifade etmişti.¹³⁶

Erim, radyo konusunu da ele almıştır. 1950 Seçim Kanunu'na göre muhalefet de seçim propagandalarını radyodan yapabiliyordu. Tasarıya göre, radyo kanalıyla işlenecek suçlarda görevli memur da cezalandırılacaktı. Burada amaç, muhalefetin seçim propagandasını radyodan serbestçe yapmasını engellemektir. 1954 Seçimlerine giderken Menderes, çıkardığı bu tür baskıcı

¹³¹ Nihat Erim, "Radyo Meselesi", *Ulus*, 25 Şubat 1953.

¹³² "Basın Kanunu Tadil Eden Tasarı Mecliste", *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1954.

¹³³ "Basın ve Ceza Kanunu Tadilatı Mecliste", *Dünya*, 16 Şubat 1954.

¹³⁴ Nihat Erim, "Basın Hürriyetine Yeni Zincirler", *Yeni Ulus*, 20 Şubat 1954.

¹³⁵ Nihat Erim, "Zincirli Basın: Yeni Tasarı", *Yeni Ulus*, 21 Şubat 1954.

¹³⁶ Nihat Erim, "Zincirli Basın: Yalan Haber!", *Yeni Ulus*, 22 Şubat 1954.

kanunlarla muhalefeti susturup iktidarda kalmayı hedeflemekteydi. Erim, bu hedefi, “*Büyük gaflet*” olarak tanımlayıp onların er ya da geç bir gün hesap verecekleri uyarısı ve tehdidinde bulunmuştur.¹³⁷

Nihat Erim'in sert eleştirilerine rağmen Basın Kanununun Değişiklik Tasarısı 9 Mart 1954'te TBMM'den geçerek kanunlaştı.¹³⁸ Erim, çıkan kanunu “*DP'nin dört yıllık iktidar macerasının hülhasası*” olarak değerlendirmiş ve yine 10 Mart 1954 tarihli yazısında demokrasi, murakabe açısından sert bir dille eleştirmiştir.¹³⁹

DP'nin bu denli baskıcı bir kanun çıkartmasında bir diğer sebep olarak muhalif gazetelerinin amansız saldırılarının etkili olduğu da söylenebilir. İktidara geri gelmenin yolunu Menderes'i ve arkadaşlarını sert bir dille eleştirmek olduğunu düşünen Erim,¹⁴⁰ daha da ileri giderek Menderes'in özel hayatını gazetecilere takibe aldırılmış ve ünlü opera sanatçısı Ayhan Aydan ile olan gönül ilişkisini bir fotoğrafla ispatlamıştı. Fakat CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, bunun kullanılmasını istememişti.¹⁴¹ Ulus Gazetesi'nin karikatüristi Ratip Tahir Burak da Erim'den aldığı talimatla çizdiği karikatürlerde Menderes'i “*kadınımsı*” gösteriyordu. Öyle ki bazen DP'nin diğer bakanları erkek kedi kılığında çizilirken; Menderes boynu kurdeleli bir dişi kedi olarak çiziliyordu. Ulus, bir yerde bunu DP'nin İnönü'ye saldırısına bir karşılık olarak yapıyordu. DP'liler ise bunu küfür olarak algılayıp saldırıya geçiyorlardı. Böylece partiler arası restleşme had safhaya ulaşıyordu.¹⁴² Bütün bunların, DP'nin muhalif basına karşı sert önlemler almasında etkili olduğu söylenebilir.

DP sert önlemlerini somut olarak amansız muhalefetin lideri Nihat Erim'in gazetesi üzerinde de uygulamıştır. 2 Mayıs 1954 Seçimleri öncesinde Yeni Ulus Gazetesi'nde çıkan bazı haberler ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın kaleme aldığı makaleler, Başbakan Adnan Menderes'in ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün şahsına hakaret içerdiği iddia edilmişti. Açılan davanın sonucunda Yalçın başta olmak üzere Nihat Erim'e ve gazetenin diğer çalışanlarına çeşitli cezalar verilmişti.¹⁴³

5. Partiler Arası Bahar Havası Dönemi (Aralık 1952-Temmuz 1953)

CHP ile DP arasında 28 Aralık 1952'den Temmuz 1953'e kadar partiler arası iyi ilişkiler anlamında bir bahar havası dönemi yaşanmıştı. CHP'nin haksız iktisapları meselesinin tekrar gündeme gelmesi ve MP'nin kapatılması nedenleriyle bahar havası yerini tekrar gerginliğe bırakmıştı.¹⁴⁴ Partiler arası bahar havasını memnunlukla karşılayan CHP'nin, iktidardan gerçekleştirmesini istediği birtakım talepleri vardı. Bunlar; anayasada eksikliklerin giderilmesi, çift meclisin kurulması, yargıç teminatı, anti demokratik yasaların kaldırılması, toplantı, yürüyüş ve basın hürriyetinin getirilmesi, seçim kanununun düzenlenmesi¹⁴⁵ gibi çokluk partisinin denetimini kolaylaştıracak isteklerdi.

Nihat Erim de partisi gibi bahar havasından memnun olduğunu açıklamış, fakat bunun eleştirilerden vazgeçileceği anlamına gelmeyeceğini peşinen dile getirmişti. Buna en iyi uygun

¹³⁷ Nihat Erim, “Zincirli Basın: Radyoda Sansür”, *Yeni Ulus*, 23 Şubat 1954.

¹³⁸ “Muhalefet Kanun Aleyhine Oy Verdi”, *Yeni Ulus*, 10 Mart 1954; *T.C. Resmî Gazete*, 17 Mart 1953, Sayı: 8660.

¹³⁹ Nihat Erim, “Yarım Kalan Teşebbüs”, *Yeni Ulus*, 10 Mart 1954.

¹⁴⁰ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, s. 52-54.

¹⁴¹ Cüneyt Arcayürek, *Açıkıyor-1: Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 232-233; Öymen, *a.g.e.*, 87-89.

¹⁴² Öymen, *a.g.e.*, s. 82-85.

¹⁴³ Geniş bilgi için bkz. “Gazetemiz Mahkûm Oldu”, *Halkçı*, 24 Eylül 1954.

¹⁴⁴ Karataş, *a.g.t.*, s. 375. 22 Kasım 1952 tarihinde Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast, iki parti arasındaki gerginliğin yumuşamasına neden olmuştu. İrtica ile mücadelede CHP ile birlikte hareket etmek isteyen Başbakan Menderes, iş birliği önerisinde bulunmuş ve CHP'nin de olumlu yaklaşmasıyla birlikte partiler arası bahar havası denilen iyi ilişkiler dönemi başlamıştı. Ahmad, *a.g.e.*, s. 71-72.

¹⁴⁵ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 215.

tanım olarak uluslararası diplomaside kullanılan Latince “*Suaviter in modo fortiter inre*” sözünü hatırlatmıştır. Türkçesi, “*usulde tatlı, asılda kuvvetli*” anlamında gelen bu sözün iç politikada da çok rahat kullanılabileceğini aktarmıştır.¹⁴⁶ Bahar havasının iktidarı eleştirmeme şeklinde anlaşılması Erim’i zaman zaman üzecek ve antidemokratik yasalar kaldırılrsa bile her zaman muhalefetin görevinin eleştiri olduğunu, “*güdümlü muhalefet*” olmayacaklarını sert bir dille savunacaktır.¹⁴⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Erim, bahar havası döneminde de hükümete karşı eleştirilerini sürdürmeye devam edecek ve bunun sonucunda da bahar havasını baltalamakla itham edilecektir.

Bu dönemde Nihat Erim’in temelde hükümetten isteği, muhalefetteyken verilen antidemokratik yasaların değiştirilmesi sözünün tutulmasıydı. Türkiye’de bir “*rejim davasının*” varlığından söz eden Erim, demokratik rejimin iki temel kaidesinden birinin serbest ve dürüst seçim, diğersinin de serbest denetleme olduğunu aktarmıştır. Serbest ve dürüst seçim için seçim kanunundaki eksiklikler giderilmeli. Serbest denetleme konusunda ise öncelikle çokluk istibdadına götürecek yollar tıkanmalı, ayrıca yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir anayasa mahkemesi oluşturulmalıdır. Resmi ilan ve radyo meselesi konusu ise objektif kriterlere göre yeniden düzenlenmelidir.¹⁴⁸ Uygulanmakta olan basın kanununa göre, hükümet hoşuna gitmeyen gazeteyi kolaylıkla kapatabilmektedir. Bu da hukuk ve demokrasi prensiplerine göre düzenlenmelidir.

Yunanistan’ın dışındaki Avrupa ülkelerinde nispi temsil seçim sisteminin uygulandığını savunan Erim, hükümetten çoğunluk seçim sisteminden nispi temsile geçmelerini istemişti. Çünkü Erim’e göre, akla ve demokrasi prensiplerine en uygun sistem, nispi temsil sistemidir. Diktatörlük kurmak isteyenlere karşı da önemli bir ilaçtır.¹⁴⁹ 1950 Seçim Kanunu hazırlanırken çoğunluk seçim sistemini savunan ve kabul ettiren Erim’in,¹⁵⁰ şimdi nispi temsil sistemini sıkı sıkıya savunması bir hayli enteresandır. Diğer yandan Erim, 1950 Seçim Kanununun hazırlık aşamasında çoğunluk seçim sistemini savunduğu halde sonradan onu da inkâr ederek kendisinin nispi temsili savunduğunu iddia etmiştir.¹⁵¹ Anlaşılacağı üzere, Erim, burada, yaptıklarını inkâr eden bir politikacı portresi çizmektedir. Bu tutum değişikliğinin altında yatan sebebin, çoğunluk seçim sistemiyle CHP’nin iktidara gelemeceğinin ya da DP’nin iktidardan düşürülemeyeceğinin bir itirafı yatmakta olduğu söylenebilir.

TBMM’yi denetlemenin en temel aracı olarak gensoruyu gören Erim, DP iktidara geldikten sonra muhalefetin gensoru taleplerini reddettiğini aktarmış ve bu durumun demokratik ülkelerde değil, demir perde ülkelerinde yaşanabileceğini ifade etmişti. Gensorunun açılması için çok sayıda milletvekiline ihtiyaç olması; TBMM’nin ve hükümetin denetlenmesini zorlaştırmaktaydı. Erim, sözde demokrasilerde uygulanan bu yöntemden vazgeçilmesini isterken bazı DP milletvekilleri, hükümetin kendi partisinin grubu içinde çok iyi denetlendiği, bu yüzden de ayrı bir denetime gerek olmadığını ileri sürmekteydiler. Bu sözler karşısında Erim, “*Zira bu söz tam tek parti zihniyetinin ifadesidir. Mademki iktidar partisi grubundaki murakabe kafidir, şu muhalefet milletvekillerine ne iş kalmaktadır*”¹⁵² şeklinde tepkisini ortaya koymuştur.

Yalman Suikastından yaklaşık bir ay sonra yani 28 Aralık 1952 tarihinde bahar havasının başlamasıyla birlikte CHP’nin ve Erim’in antidemokratik yasaların değiştirilmesi taleplerine dair olumlu cevap verilmesine rağmen harekete geçilmemesi eleştirilerinin yeniden başlamasına

¹⁴⁶ Nihat Erim, “*Suaviter in Modo...*”, *Ulus*, 30 Aralık 1952.

¹⁴⁷ Nihat Erim, “*Güdümlü Muhalefet*”, *Ulus*, 12 Mart 1953.

¹⁴⁸ Nihat Erim, “*Suaviter in Modo...*”, *Ulus*, 30 Aralık 1952.

¹⁴⁹ Nihat Erim, “*Mesnetsiz Aleyhtarlık*”, *Ulus*, 3 Ocak 1953.

¹⁵⁰ Erim, *a.g.e.*, s. 137; “*Seçim Kanunu Komisyonunda*”, *Vatan*, 11 Ocak 1950.

¹⁵¹ Nihat Erim, “*Müşahedelerim IV*”, *Ulus*, 9 Temmuz 1952; “*Bizim De Müşahedelerimiz Vardır*”, *Zafer*, 13 Temmuz 1952; “*Halk Partisi Seçim Usulünün Değiştirilmesini İstiyor*”, *Hürriyet*, 7 Mayıs 1954.

¹⁵² Nihat Erim, “*Gensorunun Önemi*”, *Ulus*, 28 Ocak 1954.

neden oldu.¹⁵³ Erim, resmi ilanlar meselesini devamlı gündeme getirerek “*demokrasi rejiminin gerçekten yerleşmiş olduğu bir memlekette bir gazeteye böyle bir muamele tatbik edilebilir mi? Asla! Oralarda böyle bir muamele en büyük rejim skandalıdır*” ifadelerini kullanıyordu. Başbakan Menderes'in besleme basın oluşturarak gazeteleri baskı altına aldığını iddia ediyor¹⁵⁴ ve dünyanın hiçbir yerinde Türkiye'deki gibi bir radyonun olmadığını aktarıyordu.¹⁵⁵ Erim'in en çok şikâyetçi olduğu konulardan biri de partizan idareydi. Buna son verilmesi gerektiğine dair şiddetli eleştirilerde bulunuyordu.¹⁵⁶

Erim iktidara karşı bir yandan sert eleştirilerini sürdürürken; hükümetin demokrasiyi ilerletme anlamında verilen sözlerin yerine getirileceğine dair artık ümidinin kalmadığını açıklamıştı. TBMM içinde hükümeti denetlemeyi kolaylaştıracak olan bir kanun tasarısı Anayasa Komisyonu'nda reddilmişti. Resmi ilanların çoğu, iktidar yanlısı basına adaletsiz bir şekilde dağıtmaya devam edilmişti. En önemlisi de devlet yönetiminde partizan uygulamalar sürdürülmekti. İktidarın verdiği sözlerini “*lakırdı teminatı*” olarak tanımlayan Erim, iktidarın sözde birçok teminat verdiğini; ancak hiçbirisini uygulamaya geçirmemekte olduğunu ifade etmişti. İktidarın şimdilerde demokratikleşme konusunda yeni vaatler verdiğini; ancak kendisinin bunların gerçekleşeceği konusunda ümidinin olmadığını açıkça dile getirmişti.¹⁵⁷

Nihat Erim, bu şekilde iktidara karşı sert muhalefeti sürdürürken; O, partiler arası bahar havasını baltalamakla suçlanmıştır. Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman tarafından Erim uyarılmış ve ardından kendisine “*politika ihtirası ve gurur nöbeti hastalığı*” teşhisi konulmuştur.¹⁵⁸ Hatta Yalman, önceki aylarda Menderes ile Erim'in arasında arabuluculuk yapmaya çalışmış, fakat Erim, Menderes'in davetini reddetmişti. Aynı zamanda Menderes'in düzenlediği basın toplantısına davet edilmesine rağmen katılmayı reddetmişti. Her iki daveti reddetmesinin nedeni de Erim'in Menderes'in samimiyetine inanmaması ve Menderes'in politikasını değiştirmeyeceğine olan inancıydı.¹⁵⁹ Dolayısıyla Nihat Erim, partiler arası bahar havası dönemde de aslında bu ruh halini yaşıyordu. Bahar havası sürecini, samimiyetsiz bir süreç olarak bulduğu aşikârdı.

Yalman'ın uyarılarına rağmen eleştirilerini sürdüren Erim, duyduğu bir iddiaya 10 Mayıs 1953 tarihli yazısında yer vermişti. Anadolu'da halk, antidemokratik yasalarla meşgul değildi. Halk eskiye nazaran ekonomik gelirinin artmış olmasıyla ilgilenmekte ve bundan hoşnuttu. Bu duruma Erim; İtalya, Almanya ve İspanya'daki denetimsiz idareleri örnek göstererek cevap vermiştir. Bu ülkelerin yöneticileri, başlarda ekonomik olarak çok başarı elde etmişlerdi. Fakat denetimsiz olarak yönetilen bu ülkelerin sonuç itibarıyla haklarıyla beraber çok perişan hale geldiği görülmüştür.¹⁶⁰ Anlaşılacağı üzere, Erim artık DP'yi destekleyen halkı da baskıcı rejim konusunda uyarmaya başlamıştır.

¹⁵³ Nihat Erim, “Lakırdı Teminatı”, *Ulus*, 23 Mart 1953. Nihat Erim, partiler arasındaki bahar havası döneminde DP'nin bütün icraatlarını eleştiri dozajını zaman zaman azaltmak suretiyle de olsa devam ettirmişti. Nihat Erim, “Lakırdı Teminatı”, *Ulus*, 23 Mart 1953.

¹⁵⁴ Nihat Erim, “Resmi İlan Meselesi”, *Ulus*, 23 Şubat 1953; Nihat Erim, “Beslemenin Tarifi”, *Ulus*, 24 Şubat 1953.

¹⁵⁵ Nihat Erim, “İlerleme Başlıyor Mu?”, *Ulus*, 30 Ocak 1953.

¹⁵⁶ Nihat Erim, “Partizan İdarenin Zararları”, *Ulus*, 27 Şubat 1953.

¹⁵⁷ Nihat Erim, “Lakırdı Teminatı”, *Ulus*, 23 Mart 1953.

¹⁵⁸ Ahmet Emin Yalman'ın başyazarı için bkz. Ahmet Emin Yalman, “Hazin Bir Akıbet”, *Vatan*, 8 Mayıs 1953.

¹⁵⁹ Erim, *a.g.e.*, s. 542-543.

¹⁶⁰ Nihat Erim, “Murakabesizliğin Övücüleri”, *Ulus*, 10 Mayıs 1953.

6. Millet Partisi'nin Kapatılması

Atatürk inkılapları aleyhindeki faaliyetleri nedeniyle MP, Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından 8 Temmuz 1953'te geçici olarak kapatılmıştı.¹⁶¹ Erim, partisi CHP gibi kendisi de MP'nin kapatılmasına karşı çıkmıştı. İtirazın sebebi içerik olarak değil, usul ve hukuk yönünden idi. Erim'e göre, bir partiyi kapatma yetkisi sulh ceza mahkemesine değil, Yargıtay'a ait olmalıydı.¹⁶² Fakat, mevcut yasalara göre, bir siyasi parti yargıtay tarafından değil, tek hakimli sulh ceza mahkemesi tarafından kapatılabiliyordu.¹⁶³ Öteden beri siyasi emniyet konusunda büyük tereddütleri bulunan Erim'in, MP'ye yapılan uygulamanın anti demokratik kanunlar değişmediği sürece aynısının yarın bir gün kendilerine de yapılacağı konusunda endişeleri vardı. Bu konu DP ve Menderes'e yüklenmek için Erim'e göre yeni bir fırsat vermişti. Erim'e göre, üç yıldır yaratılan keyfi idarede yalnız Menderes sorumlu değildir. Onun kadar hatta ondan daha fazla DP milletvekilleri de sorumluydu. Diktatörlüğe giden yolda Menderes'e hem göz yumuyorlar hem de onu teşvik ediyorlardı: "*İhtiras nöbetleri içinde derin bir gaflet göze çarpmaktadır. Saatlerce süren sofistlik nutukların hiç kimseyi inandıramadığını bile görmekten aciz bir zihniyet memleketin kaderine maalesef hakimdir*". Ülkenin diktatörlük "*sathi mailinde*" olduğunu iddia ederek DP iktidarının en korkunç kadersizliğini ise şöyle tarif etmiştir: "*...başındaki sorumlu liderin en basit devlet idaresi prensiplerini yarım yamalak, kulaktan kopmaca bilmesi, tarihin facialarından habersiz bulunması ve bu halin kamçılıdığı bir gururla rejim icadına kalkışmadır*". Yeni bir rejim icadından bulunmakla suçladığı Menderes'i, tehditkâr bir şekilde uyarmıştır. Meşru bir şekilde iktidara gelmenin yapılan hataları mazur kılmayacağını, zira Alman diktatör Hitlerin de iktidara meşru bir meclisle geldiğini, fakat yaptıkları nedeniyle milletin vereceği cezadan intihar yoluyla kurtulduğu hatırlatmasında bulunmuştur.¹⁶⁴ Erim'in bu sözleri, muhalefetin bütün eleştirilerine "milli irade" kavramıyla cevap veren Adnan Menderes'e yönelik olduğu söylenebilir. Erim, dünya tarihinden verdiği bir örnekle Türkiye'de de yapılan hataların eninde sonunda cezalandırılacağı inancında olduğunu göstermiştir.

7. 1953 Üniversite Kanunu Değişikliği

MP'nin kapatılması ile ilgili tartışmalar devam ederken; DP iktidarı, aceleci bir şekilde üniversitelerde çalışan profesörlerin aktif siyaset ile uğraşmalarını, aksi halde üniversitede çalışmalarını yasaklayan bir kanun tasarısını 17 Temmuz 1953 tarihinde TBMM'ye sevk etmiştir.¹⁶⁵ Ayrıca bu kanun tasarısına göre, profesörlerin siyasi içerikli yazı yazmaları da yasaklanıyordu. Buna uymayanlar, üniversiteden ihraç edileceklerdi. Metin Toker'e göre DP içinde, MP'nin kapatılma kararı karşısında CHP'nin aldığı tutumda Nihat Erim'in etkisinin olduğunu düşüncesi hakimdi. Bu yüzden Erim'i cezalandırmak için böyle bir yasayı çıkartmaya karar vermişlerdi.¹⁶⁶ Zaten Ulus Gazetesi de 19 Temmuz'daki sayısında attığı manşette DP'nin bu kanunu Erim için çıkarttığını yazıyordu: "*Üniversite Muhtariyetine Darbe: DP İktidarı Nihat Erim İçin Kanun Çıkartıyor!*"¹⁶⁷

¹⁶¹ "Millet Partisi Dün Gece Kapatıldı", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1953. MP'nin geçici olarak kapatılmasının yasal gerekçesi şu şekildeydi: "*Cumhuriyet Başsavcılığı'na yapılan, partiyi yönetenler hakkındaki tahkikatın selamete ifaını teminen tedbir mahiyetinde olmak üzere 5927 sayılı kanunla değiştirilmiş Cemiyetler Kanunu'nun 33.maddesinin son fırcasına göre MP'nin Genel Merkezi ile memleket dahilindeki bütün il, ilçe, bucak, ocak ve bütün parti teşkilatlarının faaliyetlerinin menedilmesine ve mallarının muhafaza altına alınmasına, itirazı mümkün olacak şekilde, karar verilmiştir.*" Deniz Bölükbaşı, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitap, 2.Baskı, İstanbul, 2005, s. 164; "Millet Partisi Dün Gece Kapatıldı", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1953.

¹⁶² Nihat Erim, "Şaşırtmaca Gayretleri", *Ulus*, 16 Temmuz 1953.

¹⁶³ Öymen, a.g.e., s. 361.

¹⁶⁴ Nihat Erim, "Diktatörlük 'Sathi Mailinde'", *Ulus*, 15 Temmuz 1953.

¹⁶⁵ "Profesörler Hakkında Bir Tasarı", *Dünya*, 18.07.1953.

¹⁶⁶ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, s. 245. Bir diğer görüşe göre de amaç; üniversite çevrelerinde etkin olan CHP'nin durumunu zayıflatmaktır. Erer, a.g.e., s. 156.

¹⁶⁷ "Profesörler Hakkındaki Tasarı M. Eğitim Komisyonunda Geçti", *Ulus*, 19.07.1953.

CHP'nin itirazlarına rağmen 21 Temmuz'da yasalaşacak olan tasarı hakkında Erim, muhalefeti daha da sertleştirmişti. DP'nin antidemokratik uygulamalarını sıralamış ve ardından bunları eleştirenlerin çıkartılan bir takım haksız kanunlarla susturulduğunu öne sürmüştü. Asıl tehlikenin ve facianın eleştiriler sustuğu zaman ortaya çıkacağı uyarısında bulunmuştur.¹⁶⁸

Erim, profesörlerin yazılarının milletin selametini tehlikeye soktuğu iddialarına inanmanın güç olduğunu kaydetmişti. Erim'e göre, bütün diktatörlük rejimlerinde uydurma tehlikeler gerekçe sunularak eleştiriler engellenmeye çalışılmıştı. Türkiye bir kişinin eliyle diktatörlüğe doğru götürülmekte ve çıkartılan bu kanunla birlikte ülkede serbest bir seçim yapmanın imkânı kalmamıştı. Türkiye'de yaşananlar, diktatörlüğe doğru giderken Arjantin'in yaşadıklarına benzemektedir. Bu noktadan sonra diktatörlük heveslisi olarak gördüğü Başbakan Menderes'i şöyle uyarıyordu: *"Diktatörlük heveslileri kolay başlangıçtan fazla hayale kapılmamalıdır. İşin sonunu iyi düşünmelidirler. Millete bir gün mutlaka hesap verileceği bilinmelidir. Diktatörlüğe bazen pek kolay başlanabilir. Aynı kolaylıkla içinden çıkılabildiği henüz hiç görülmemiştir"*.¹⁶⁹

Üniversite özerkliğinin zedeleneceğini düşünen Erim, tasarı yasalaşmadan üniversiteden 19 Temmuz 1953 tarihinde, istifa etmiş,¹⁷⁰ buna rağmen yasanın çıkmasını engelleyememiştir.¹⁷¹ Kendisine karşı amansız bir muhalefette bulunan Erim'i susturmak için kanun çıkartan iktidarın da başarısız olduğu sonucu çıkartılabilir. Çünkü Erim, muhaliflik görevini sürdürecektir. Bununla birlikte üniversite özerkliği de zedelenecektir.

8. 1954 Genel Seçim Çalışmaları ve Sonuçları

1954 Genel Seçimlerinde hem memleketi Kocaeli'nden hem de Ankara'dan aday olan Nihat Erim,¹⁷² bu seçimlere çok büyük önem veriyordu. Seçmen dört yıllık DP iktidarına notunu verecekti. Dolayısıyla *"milletin aldatıldığı"* söyleminin ne kadar doğru olduğu da ortaya çıkacaktı. 1954 yılı itibarıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu rejimi yarı diktatörlük olarak tanımayan Erim, 1954 Seçimlerinin DP tarafından kazanılması halinde tam diktatörlüğün kurulacağını düşünüyordu. Kurulacak olan bu diktatörlüğün ise, DP milletvekillerinin değil, onların bir figüran olduğu Menderes'in diktatörlüğün olacağını aktarıyordu. Bu nedenle Erim, 1954 Seçimlerini Türk Milleti için *"en büyük olgunluk imtihanı"* olarak vasıflandırmış ve her milletin layık olduğu rejimi bulacağını ifade etmiştir. *"Diktatörlük heveslilerine"* karşı seçimlerde muhalefetin birleşmesini savunmuştur.¹⁷³ *"Muhalefet partilerinin iktidarın aleyhindeki oyları böldürmemelerinin bir vatan borcu olduğunu"* öne sürerek muhalif parti liderlerine seslenmiştir.¹⁷⁴ Anlaşılacağı üzere, rejimin geleceği açısından 1954 Seçimlerinin kritik olduğunu düşünen Erim, muhalif partileri DP'ye karşı ittifak kurmaya davet etmiştir. İttifak kurmaya çalıştığı muhalif partiler ise, MP'nin yerine kurulan CMP (Cumhuriyetçi Millet Partisi) ile KP (Köylü Partisi) idi.

Bu çalışmalar karşısında iktidar partisi, muhalefet partilerinin seçimlerde işbirliği yapma projesinin bir komünist tertibi olduğu suçlamasında bulundu. Bu suçlama karşısında Nihat Erim, DP'nin geçmişteki politikalarını sert bir dille eleştirdikten sonra kendilerinin meşru yoldan işbirliği yapmaya çalıştıklarını aktarmış ve ardından iktidarın bu zihniyetini *"menfur bir zihniyet"* olarak tanımlamıştır.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Nihat Erim, "Ne Kadar Haklıymışız!", *Ulus*, 19 Temmuz 1953.

¹⁶⁹ Nihat Erim, "Başlamak Kolaydır", *Ulus*, 20 Temmuz 1953.

¹⁷⁰ "Muhtariyete Kıyılmaya Vesile Kalmadı", *Ulus*, 20 Temmuz 1953.

¹⁷¹ "Meclisten Çıkan Kanunlar", *Son Havadis*, 22 Temmuz 1953; *T.C. Resmî Gazete*, 28 Temmuz 1953, Sayı: 8469.

¹⁷² "Partilerin Aday Yoklamaları Dün Bütün Yurtta Yapıldı", *Yeni Ulus*, 29 Mart 1954.

¹⁷³ Nihat Erim, "Yarı Diktatörlükten Kurtulmak İçin", *Yeni Ulus*, 14 Mart 1954.

¹⁷⁴ Nihat Erim, "Rejim Cephesi", *Yeni Ulus*, 16 Mart 1954.

¹⁷⁵ Nihat Erim, "Menfur Zihniyet", *Yeni Ulus*, 17 Mart 1954.

KP ve CMP; Erim ile CHP'nin bütün ısrarlarına rağmen CHP ile birleşerek güç birliği yapmayı çeşitli nedenler öne sürerek reddetmişlerdir.¹⁷⁶

Seçim çalışmalarında Erim'in, DP'nin dört yıllık antidemokratik uygulamalarını anlatan konuşmalar yaptığı görülmektedir. Seçimlerin yine DP tarafından kazanılması halinde ise yarı diktatör olan Menderes'in diktatörlüğünü tamamlayacağını halka anlatıyor ve halktan rejimin geleceği için CHP'ye oy vermelerini istiyordu.¹⁷⁷ Zaman zaman da Erim, önceki yıllarda kullandığı bozuk düzen anlamındaki “*kakokrasi*” kelimesini tekrar telaffuz ediyordu. 1950-1954 arası DP dönemini “*kakokrasi*” olarak açıklayan Erim,¹⁷⁸ seçimlerin yine DP tarafından kazanılması halinde ayak takımı yönetimi anlamındaki “*oklokrasi*” düzenine geçilebileceğini aktarmıştır.¹⁷⁹ Anlaşılabacağı üzere, Erim, rejimin geleceğinin DP iktidarının elinde tehlikede olduğunu anlatarak halkı bilinçlendirmeye ve rejime nasıl bir yön verileceğine seçmenin seçimlerde karar vereceğini ifade etmeye çalışıyordu.

2 Mayıs 1954 Genel Seçimleri, CHP'nin büyük bir hezimetini, DP'nin ise 1950 Seçimlerine oranla büyük galibiyetiyle sonuçlandı. Seçmen, DP'ye bu sefer milletvekili sayısını daha da arttırarak tek başına ülkeyi yönetme yetkisi verdi.¹⁸⁰ Seçmene rejimin tehlikede olduğunu anlatmaya çalışan Nihat Erim ise ne Ankara'yı ne de Kocaeli'ni kazanabildi.¹⁸¹ Böylece Nihat Erim'in, DP tarafından halkın aldatıldığı tezi¹⁸² çürümüş oluyordu. CHP içerisinde seçimlerin kaybedilmesinden Nihat Erim ve onu destekleyen İnönü suçlu görülmüştür. Çünkü Nihat Erim, İnönü'den aldığı örtülü destekle 1950-1954 yılları arasında DP'ye karşı sert bir muhalefet politikası yürütmüş ve bunu partisinin genel politikası haline getirmişti. Bu yüzden parti toplantılarında bazı partililer tarafından Erim, suçlanarak sert bir dille eleştirilecektir.¹⁸³

Öte yandan Nihat Erim, 1950 Seçim sonuçlarının tersine, bu sefer 1954 Seçim sonuçlarını büyük bir olgunlukla karşılamıştır. “*Demokrasilerde halkın sesi, hakkın sesidir*” diyerek halkın iradesi karşısında söylenebilecek bir şeyin olmadığını kaydetmiş ve bundan sonra 1950-1954 arası dönemde uygulanan sert yöntemin uygulanamayacağını öne sürmüştür.¹⁸⁴ Muhalefetin yeni dönemdeki metodunun iktidarla iş birliği ve “*Gandhi politikası*” olması gerektiğini savunmuştur. Yani muhalefet, iktidara isteklerini bıkmadan usanmadan yumuşak bir şekilde iletmelidir. Zira seçim sonuçlarının Gandhi politikasını takip etmekten başka bir imkân bırakmadığını ifade eden Erim, bu ılımlı politikanın takip edilmemesi halinde muhalefet partilerinin kendilerini feshetmekten başka çaresinin kalmayacağını dile getirmiştir. Rejimi kurtarmak adına Gandhi politikasını öne sürdüğünü savunan Erim,¹⁸⁵ aynı zamanda İnönü tarafından CHP-DP işbirliği ve

¹⁷⁶ “Köylü Partisi, CHP ve CMP ile İşbirliğini Reddedi”, *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954; Toker 1991a, s. 282.

¹⁷⁷ “CHP'nin İstanbul'da Büyük Mitingi”, *Yeni Ulus*, 26 Nisan 1954; Nihat Erim, “Din Sömürücüleri Faaliyette...”, *Yeni Ulus*, 9 Nisan 1954.

¹⁷⁸ Nihat Erim, “Müşahedelerim I”, *Ulus*, 6 Temmuz 1952; Nihat Erim, “Kakokrasiye Uygun Bir Hareket”, *Ulus*, 15 Ağustos 1953.

¹⁷⁹ Nihat Erim, “Din Sömürücüleri Faaliyette...”, *Yeni Ulus*, 9 Nisan 1954.

¹⁸⁰ “954 Seçimlerinin Resmi Neticeleleri Dün İlan Edildi”, *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1954.

¹⁸¹ “Seçimi Büyük ve Ezici Farkla DP'nin Kazandığı Tahakküm Etti”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1954. Bu dönemde *Ulus Gazetesi*'nde gazeteci olan Cüneyt Arcayürek, seçim sonuçları karşısında Erim'in çok geçirdiğini aktarmaktadır. Şokun etkisiyle de Erim'in *Ulus Gazetesi*'ndeki odasından dışardan gelip geçenlere bakarak şöyle bir serzenişte bulunduğunu kaydetmiştir: “*O kadar uğraştık, anlattık, ama nafile. Neredeyse padişahın, halk değil bunlar koyun sözüne hak vereceğim*”. Cüneyt Arcayürek, *Açıkıyor-2: Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 170.

¹⁸² Cüneyt Arcayürek, *Açıkıyor-2: Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, s. 110.

¹⁸³ “CHP: Bir Kelle Aranıyor”, *Akis*, 15 Mayıs 1954; “Halk Partisi Parçalanıyor”, *Türk Sesi*, 5 Mayıs 1954; Ahmet Emin Yalman, “CHP'de Liderler ve Kurbanlar”, *Vatan*, 6 Mayıs 1954; “Sekiz Senelik Hasta”, *Türk Sesi*, 8 Mayıs 1954; “CHP Meclisin N. Erim Aleyhinde Konuşuldu”, *Vatan*, 5 Mart 1955.

¹⁸⁴ Nihat Erim, “Halkçı Olayı”, *Halkçı*, 2 Ocak 1955.

¹⁸⁵ Nihat Erim, “İş birliği ve Gandhi Politikası”, *Halkçı*, 3 Ocak 1955. Aynı zamanda Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'a verilen cezaların affedilmesini sağlamak için de İnönü'nün desteğiyle Erim tarafından ılımlı muhalefet anlayışı

iyi ilişkilerin sağlanması için görevlendirilmiştir.¹⁸⁶ Nihat Erim-Adnan Menderes görüşmelerinin sonucunda iki parti arasındaki ilişkilerin düzeldiği bir sırada İnönü, Erim'den eski sert politikasına dönmesini istemiş, fakat bunun doğru olmayacağını farkında olan Erim, partisinin ve İnönü'nün düşüncesinin aksine Menderes ile görüşmesini sürdürmüş ve işbirliği, uzlaşma politikasını 27 Mayıs Darbesi'ne kadar savunmuştur.¹⁸⁷

Sonuç

Siyasete girdiği ilk yıllarda genel olarak uzlaşmacı bir portre çizen Nihat Erim, 1950 Genel Seçimlerini kaybetmesiyle birlikte DP iktidarının ilk anından itibaren ve dozunu gittikçe artıran amansız bir muhalefete girişmiştir. Çok partili düzene geçilirken; CHP, 1924 Anayasası'nı çoğulcu ve demokratik bir yapıya kavuşturmaya vakit bulamadan iktidarı, DP'ye devretmişti. DP de muhalefet yıllarında demokrasiyi ileriye götüreceği sözünü vermişti. Dolayısıyla 1924 Anayasası'nın DP tarafından demokratikleştirileceği beklentisi doğmuştu. Fakat DP, iktidara gelir gelmez beklentilerin tam tersi yönde hareket etmiştir. CHP'nin varlığının yanı sıra mevut rejimi de tehdit eder hale gelmiştir. Nihat Erim'in eleştirilerinin temel noktasını rejimin, siyasi emniyetin ve demokrasinin geleceği konuları oluşturmuştur. Bununla ilgili taleplerinin yerine getirilmeyip antidemokratik kanunların çıkartılmaya başlanması, Erim'in eleştirilerinin dozunun yükselmesine sebebiyet vermiştir.

Nihat Erim, Başbakan Adnan Menderes'i yarı diktatör olduğunu ifade ederek eleştirmiştir. Yaptığı uygulamalara bakarak da Menderes'in gerçek amacının; totaliter rejim kurmak, dolayısıyla tek adam olma olduğunu öne sürmüştür. DP'den daha çok Menderes'i eleştiren Erim, O'nun parti içi demokrasiyi de engelleyerek partisinde tam bir hakimiyet kurduğunu aktarmıştır. Menderes ile ilgili iddialarını kanıtlamak ve toplumda o yönde bir algı oluşturmak adına Menderes'i diktatörlerin ortak taktiğini uygulamakla itham etmesi ve diğerlerine benzetmesi siyasi çevrelerde çok etkili olmuştur. Menderes'i; Hitler, Mussolini ve Stalin gibi liderlerden ziyade modern diktatör olarak tabir ettiği Arjantin lideri Albay Juan Peron'a benzetmesi de ayrı bir öneme sahiptir. Erim, Peron üzerinde Menderes'i eleştirdiği esnada Peron halen bir diktatör olarak ülkesinde faaliyet gösteriyordu. Benzetmenin de ötesine giderek Menderes'in, modern diktatör Albay Peron'u antidemokratik yasalar konusunda geride bıraktığını sürekli olarak dile getirmiştir. Peron'a benzetilmek ise, Menderes'i oldukça kızdırmış ve bu da muhalefete karşı baskının artmasına neden olmuştur. Bunun karşısında muhalefetin karşı atağa geçmesi, dört yıllık restleşmeyle geçmesine neden olmuştur.

Öte yandan DP'nin ilk dört yıllık iktidarını bozuk düzen anlamında gelen Yunanca "kakokrasii" kelimesi ile nitelemesi de dikkat çekmektedir. 1954 Seçimleri öncesinde hızla "oklokraşiye" doğru gidildiğini de öne sürmesi O'nun yaşananlara farklı isimler vermek suretiyle muhalefesinde etkili olmak istediğini göstermektedir.

Sert eleştirisinin yanı sıra Erim'in; DP, Menderes ve onları destekleyen seçmeni sert ve tehditkâr bir şekilde uyardığı görülmektedir. Menderes'in sonunun özellikle Alman diktatör Hitler gibi olabileceğini ima yoluyla ifade etmesi bir hayli ilginç ve Erim'in eleştirisinin hangi noktalara ulaştığının açık bir şekilde göstergesidir. Çünkü Erim'e göre, Hitler halkının vereceği cezadan korktuğu için intiharı seçmişti. Erim, rejimin geleceği adına seçmenin de sorumlu olduğunu düşünüyordu. Diktatörlükle yönetilen ülke halklarının başlarda refah içinde bir hayat

benimsenmiştir. Öte yandan Erim'e kesilen para cezası karşısında partisinden beklediği desteği alamaması da Erim'i ılımlı bir muhalefete yaklaştıran gelişmelerden birisi olmuştur. Erim, *a.g.e.*, s. 562-588.

¹⁸⁶ Erim, *a.g.e.*, s. 570-572; "Erim'in Adnan Menderes ile Görüşmesini İnönü İstemiş", *Hürriyet*, 6 Aralık 1962. CHP yönetiminin büyük bir kısmı Erim'in İnönü'nün isteği ve desteği ile başlattığı ılımlı muhalefet politikasına karşı çıkmışlar ve Erim'e tepki göstermişlerdi. Karataş, *a.g.t.*, s. 471-472.

¹⁸⁷ Karataş, *a.g.t.*, s. 483-484.

sürdüğü; ancak daha sonra o hayatın çok kötü sonlandığını hatırlatarak seçmenden gelecekleri adına DP'ye destek vermemesini istemiştir.

Gazeteci kimliğinin de bulunması nedeniyle basın özgürlüğüne büyük önem veren Erim, hükümeti desteklemek suretiyle haksız bir şekilde resmi ilan alan düşük tirajlı gazeteler için "besleme basın" tabirini kullanarak onları satılmış olmakla itham etmiştir. İddiaya göre, bu özelliklere sahip basın için besleme tabirini kullanan ilk kişi Erim'dir. Anlaşılacağı üzere Erim'in, muhalefetine etkili ve dikkat çekici olmak adına farklı yöntemler denediği söylenebilir.

Nihat Erim'in sert muhalefetine ve uyarılarına rağmen 1954 Seçimlerini, yine DP'nin kazanmış olması, para cezaları karşısında partisi tarafından yalnız bırakılması, Hüseyin Cahit Yalçın gibi gazetecilerin affını sağlama isteği ve en önemlisi rejimin geleceği sorunu Erim'in sert muhalefetine ılımlı muhalefete dönüştürmüştür. Hatta 1954 Seçimlerinin olgunlukla karşılayarak "halkın DP tarafından aldatıldığı" tezinden vazgeçerek dört yıl boyunca eleştirdiği Menderes ile uzlaşması ve onunla dostluk kurması Erim'in siyasi hayatı ve Türk demokrasi tarihi açısından bir hayli enteresan durum oluşturmuştur. Erim'in bu manevrasını farklı şekillerde yorumlayan ya da adlandırmakta zorluk çeken bazı CHP'liler, parti içerisinde ona karşı bir linç başlatmışlardır. Fakat, Erim'in bu politika değişikliğinde kuşkusuz CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün yönlendirmesi ve desteği vardı. 1950-1954 arasındaki muhalefet döneminde de Erim'in sürdürdüğü muhalefete İnönü'den örtülü bir destek geldiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Erim'in dört yıllık süreçteki sert muhalefeti, partiler arasındaki ilişkileri gerginleştirdiği gibi CHP içerisinde ve dışında kendisine karşı bir hoşnutsuzluğu doğurmuştur. O, sert muhalefeti nedeniyle ne kendi partisine ne de iktidar partisine yaranabilmiştir. Türk siyasi hayatında Erim'in sürdürdüğü bu sert muhalefet örneğinin, faydadan çok zarar getirdiği ve partiler arasındaki atmosferi gerginleştirmekten başka bir işe yaramadığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Anılar ve Tetkik Eserler

- AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 4.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 2010.
- AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, 21.Basım, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, *Açıkıyor-2: Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, *Açıkıyor-1: Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam 1950-1964*, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- BAĞCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.
- BARUTÇU, Faik Ahmet, *Siyasi Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.
- BİLA, Hikmet, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.
- BÖLÜKBAŞI, Deniz, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitap, 2.Baskı, İstanbul, 2005.
- BURÇAK, Rıfki Salim, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, Olgaç Yayınevi, Ankara, 1979.
- ÇAKMAK, “Fevzi, Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması”, *History Studies*, 7/3, 2015, ss.1-21.
- ÇAVDAR, Tefik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, 5.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.
- ÇELİK, Esmâ Torun, “Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'in Türk Siyasi Hayatına Etkileri”, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli, 2015, ss. 2011-2038.
- EKİNCİKLİ, Mustafa, *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, 2. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.
- ERER, Tekin, *On Yılın Mücadelesi (Türkiye'de Parti Kavgalarının İkinci Cildi)*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.
- ERİM, Nihat, *Günlükler 1925-1979*, C. I, Yay. Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- EROĞUL, Cem, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleme: Irvin C. Schink, E. Ahmet Tonak, 6.Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- GEZGÜÇ, Gözde Müşerref, *Arjantin (1976), Brezilya (1964), Şili (1973), Ve Türkiye'de (1980) Askeri Darbeler: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2017.
- GÜNGÖR, Süleyman, *Muhalefette CHP*, Alternatif Yayınları, Ankara, 2004.

- KARATAŞ, İsrafil, *İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020.
- KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, 6.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015
- ÖYMEN, Altan, *Öfkeli Yılları*. 5.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- SAROL, Mükerrerem, *Bilinmeyen Menderes I*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.
- TANÖR, Bülent, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, 9.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, 3.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- TUNCER, Erol, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999*, Tesav Yayınları, Ankara, 2002.
- URAN, Hilmi, *Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- YILDIZ, Nuran, "Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51/1, 1996, ss.481-505.

Sürelî Yayınlar

Akis
Akşam
Cumhuriyet
Dünya
Halkçı
Hürriyet
Son Havadis
T.C. Resmi Gazete
Türk Sesi
Ulus
Vatan
Yeni Ulus
Zafer

Summary

After the Second World War, Turkey had a multi-party system with the efforts of President İsmet İnönü. Many new political parties were established against the ruling party, the Republican People's Party (RPP). But among these parties, it was Democratic Party (DP) that could make a serious and strong opposition. The point of criticism of DP during the years 1946-1950 was the anti-democratic laws. Although it did not abolish all anti-democratic laws, the ruling party, RPP made a lot of effort for it. On the other hand, DP promised that when it comes to power, it will accelerate the democratic development and it permanently repeated this during the opposition years. DP won the fair and free general elections held on May 14, 1950 by an overwhelming majority and came to power alone. Election results had a shocking effect on RPP executives, especially Deputy Prime Minister Nihat Erim. Erim, who gained important positions by having fame in politics in a short time, was dreaming of being the prime minister in the possible new RPP power. İsmet İnönü had already trained him for this for many years. Erim, whose political career was left unfinished, considered the results of the 1950 elections as an "accident" and started to defend the thesis that "the nation was deceived by the DP until 1950," on May 14th, the nation got the feeling of deceit and brought the DP to power. He defended this view during the first four years of DP rule. After the loss of the elections, Erim was appointed as the head of Ulus Newspaper by İnönü. Based on his view that the voter was deceived by DP, he decided to show the truth to the voter until the next general election. For this reason, he embarked on harsh opposition to the DP government, especially Prime Minister Adnan Menderes. With the advantage of being the director of Ulus Newspaper and the covert support of İnönü, he managed to turn his strong opposition into the general policy of the RPP. Erim's method of uncompromising and strong opposition after the loss of the elections created a different situation for his political life. During the transition to a multi-party system, Erim defended compromise and cooperation between parties.

DP, which came to power with an overwhelming majority, did not give the opposition the right to control and speak by using the advantages provided by the 1924 Constitution and it caused an increase in the dose of Nihat Erim's criticism from the first moment. On the other hand, the DP's failure to fulfill its promises that it would accelerate the democratic development during the opposition years, acting in the opposite direction and signing anti-democratic practices was the focus of Erim's criticism. There was no doubt that the relentless and uncompromising opposition of Erim, as well as the "İnönü phobia", had affected the DP's use of repressive policies. Thus, for four years, relations between parties became tense and in a showdown. Parallel to the tension, the harsh and illiberal activities of Prime Minister Adnan Menderes also started to be implemented.

What Nihat Erim wanted from the DP was to ensure democratic progress as soon as possible by enacting laws similar to Western democracies. He argued that one of the rules of democracy is free and fair elections and the other one is political security. He criticized the government for not implementing these rules. He also claimed that the opposition's supervisory role was blocked by the government and demanded its correction. Establishment of a constitutional court to oversee the constitutionality of the laws, facilitating the interpellation in the Assembly, judge guarantee, ensuring freedom of the press, and ending partisan administration were just a few of them. Erim accused the government of taking the country to dictatorship after the demands were not fulfilled and laws were enacted that threaten the existence of the opposition parties. It has been seen that Erim criticized Prime Minister Adnan Menderes more than DP. Because he thought that Menderes established a dictatorship within the DP. By increasing the dose of his criticism on Menderes, he compared him and his activities with the German, Italian and Soviet dictators and their practices in the past. Also, he went on DP by establishing great similarities between Colonel Jaun Peron and Menderes, who had established a dictatorship in Argentina until 1955. He constantly threatened Adnan Menderes by reminding him the disastrous end of dictators.

He warned the voters that Menderes was leading the republican regime towards dictatorship and that the countries ruled by dictatorship would not end well, and demanded them to give their votes to the RPP. Despite all warnings, criticism, and explanations, Erim was shocked by voter's choice of DP again in the 1954 elections, but this time he met the results with great maturity. He abandoned the harsh opposition method and preferred a moderate opposition policy, which he called the "Gandhi policy". He made extraordinary efforts for this policy to be adopted by his party, the RPP. Also, with the permission and order of İnönü, he held meetings with Adnan Menderes to resolve the regime issues in cooperation with the government and the opposition. In other words, he assumed the role of mediator between the government and the opposition. After the 1954 elections, Erim came to moderate opposition and met with Menderes, which was not welcomed by some RPP members and caused harsh criticism against him at party meetings.